

GELOOF BIJ DE GRATIE GODS¹

En de Here zei: Simon, Simon, zie, de satan heeft ulieden zeer begeerd om te ziften als de tarwe; maar ik heb voor u gebeden, dat uw geloof niet ophoude, en gij, als gij eens zult bekeerd zijn, zo versterk uw broeders. Lukas 22: 31, 32

I

Ja, het geloof sterft in deze tijden. Gij hebt het natuurlijk ook gehoord, hoe hier, daar, ginds een mens fluistert of schreeuwt dat hij zijn geloof 'kwijt' is, dat het een vreemde bevrijding is en een angstige leegte tegelijk. Dat is het schrikbarend-nieuwe van deze tijd: die leegte als bevrijding en die bevrijding als leegte!

Het gaat immers niet meer hierover dat een overtuiging wankelt, dat er een dogma komt te vervallen, dat een stelsel van wereldbeschouwing dreigende scheuren vertoont – nee, het gaat om het beste deel [Lk. 10: 42], om het verborgen goed, om het laatste restant Godsvertrouwen, om de richting van het heimelijk gebed en om de zin van het zedelijk verzet in de wereld.

Het schreit op de straten. En in de meest zwijgzame, gesloten gezichten leest men het plotseling, die vrijheid, die leegte. Daar is geen vragen meer, geen hunkeren naar licht, daar is radeloosheid en zelfbewustzijn tot eenheid versmolten en tot een masker van gruwelijke schoonheid verstard. Ziedaar het openbaar geheim van deze tijd.

Het hangt in de lucht, het is epidemisch machtig geworden over alle vlees, over de man en over de vrouw. De jongen zijn moe en mat vóór hun tijd [Jes. 40: 30] – de natuurlijke liefde ging verkillen [Mt. 24: 12] en zij werd van haar laatste tederheid ontdaan. De lampen van het verlangen gingen uit en de diep ontstelde ogen van velen zijn ook de levenswalg² alweer te boven en gaan nu koesteren de zakelijke lijnen, waarlangs het leven in deze tijden koel en schril zich bewegen zal.

Zullen wij, kinderen van de kerk, nu komen en zeggen dat het geloof dat men verliezen kan het ware niet kan wezen, dat wat daar bezwijkt iets van minder allooi moet zijn geweest dan wat wij 'bezitten'? Zullen wij ons verstouten en deze tijd zegenen omdat zij de inbeelding van velen aan de dag brengt? Zullen wij zeggen dat het maar goed is als de aarde beeft, omdat het ware geloof, dat immers dood en hel trotseert, nu openbaar wordt in een nieuwe glans? Zullen wij volhouden dat het goud, beproefd, uit het vuur te voorschijn zal komen en met een overtuigende echtheid zal uitschijnen? Dat in de bodemloosheid van het leven wij wél vaste bodem hebben gevonden in het geloof, waardoor wij in staat zijn in het zinloze een zin te lezen en aan het onzinnige een zin te geven?

¹ Op 16 maart 1930 hield Miskotte in Meppel een preek voor de NCRV-radio met deze titel. De preek werd in een brochure uitgegeven. Baarn: Bosch & Keuning 1930. Vijf jaar later verscheen een nieuwe versie, uitgebreid en omgewerkt. Amsterdam: Holland 1935. De hier weergegeven tekst is de bewerking daarvan, zoals verschenen in *Kennis en bevinding*. Haarlem: Holland 1969, 16-48. Overgenomen uit *Verzameld Werk 13. Preken*. Kampen: Kok 2008, 698-734. Tekst licht geredigeerd op spelling en interpunctie. Eindnoten zijn verplaatst naar de hoofdttekst (Bijbelplaatsen) of naar voetnoten, waar nodig aangepast of aangevuld.

² Vgl. Jean-Paul Sartre: *La Nausée*. Paris: Gallimard 1938. [3281]

Ik vraag: is er geen aanleiding te óver om te twijfelen, te wankelen in deze tijden? En ik zeg: wie zijt gij o mens die anderen oordeelt? Weet gij raad uit uzelf, heb gij een uitzicht? Wie is er onder ons die de huidige beweging van de wereld doorziet? Gij die dit alles met veel wrevel leest, wat hebt ge boven anderen? Dat ge erbuiten staat is geen verdienste, dat ge u zoveel doenlijk buiten schot houdt een lafheid en dat ge u de benauwenis van de anderen niet aantrekt een wandaad. En gij anderen die nog ópenstaat, die nog wilt leven als een mens onder de mensen, die in de geestelijke aanvechting het op uw wijze zwaar te verantwoorden hebt – gij weet toch dat de gronden die wankelen de gronden van ónze wereld zijn, van de ene gemeenschappelijke wereld waarin wij ‘zijn’? Kunt gij niet de jonge mens verstaan die verbijsterd staat over het feit dat er al groter evenredigheid komt tussen domheid en macht in de wereld, die ziet dat het gemeenste meewerkt tot redding en welzijn van allen, terwijl het edelste meewerkt de wanhopigste toestand te bestendigen. Kunt gij niet begrijpen dat die jongen, dat meisje het opgeeft en zich laat drijven? Kunt gij u niet voorstellen dat de ontzetting over de vervlechting van al deze trieste noodwendigheden die wakker-gewordenen doet terugverlangen naar de rust van de elementen, dat de afgronden van het bestaan hun zoeter dunken dan de hoogten en dat de geeuw van hun verveling over de aarde gaat als een stille gil, een nauwelijks bedwongen kreet van ontzetting?

Als wij die horen, een enkele maal, is het ons persoonlijk dan zo vreemd? Is er geen echo in onze borst? Zou God het weten, vragen wij, zou er wetenschap zijn bij de Allerhoogste? Is het niet als een doodsteek in onze beenderen als ‘zij’, de dingen, de gebeurtenissen, de kranten, de mensenvloeken, de kinderoogen, als ze de ganse dag tot ons zeggen: waar is uw God? [Ps. 42: 4 en 11]

Wij weten toch dat alle levende verlangens samenhangen en dat alle teleurstelling en alle verbittering één donkere bron hebben: de vrees dat het niet kómt, de schrik dat het niet úitkomt. Welnu, is het u ook niet bar tegengevallen, het leven? En het zwijgen van God! En de machteloosheid van Christus tijdens de machtsontplooiing van het christendom! Het christendom dat de dromen dooft en het fatsoen in ere herstelt en overigens, om ‘positief’ te zijn, meezeult in het zog van de heidens-geworden wereld. Waar blijkt iets van Jezus’ alle andere macht overweldende heerschappij? Waar is Hij, Hij zélf? O konden wij ook maar ergens de zoom van zijn gewaad aanraken!³

Daarom moeten wij milder zijn en van verre trachten te verstaan. Het kán ons niet verbazen dat de dingen zo liggen, dat het met de zaak van het geloof zo staat in de wereld. Want het geloof zus of zo, met deze of gene inhoud, is ménselijk en heeft daarom deel aan al de wederwaardigheden van het menselijke. En het menselijke speelt zich nu eenmaal af in de tijd, in een bepaalde tijd, in dit heden van de heerschappij van de “geestelijke boosheden in de lucht” [Ef. 6: 12] die onze levens onmenselijk maken.

Wie peilt de verborgen wanhoop van de dagen van de werklozen wier bestaan zinloos wordt gemaakt in een eigengereide maatschappij, van de nachten van de zieners wier honger haast in de sterren bijten zou, van de lange jaren van de stillen in den lande [Ps. 35: 20] die zo vaak de blijdschap van het geloof verloren hebben en de dorheid van hun ziel niet meer kunnen verdragen en zichzelf verafschuwen?

³ Zie Mt. 9: 20 en Lk. 8: 44, Mt. 14: 36 en Mc. 6: 56.

Is het niet veeleer een wonder dat nog zovelen in allerlei stand en kring zich gedragen weten en dat zij die zich verlaten voelen nog veelal weerhouden worden de hand aan zichzelf te slaan? Want ten slotte verwondert onze verborgen mens zich er telkens weer over dat wij nog zijn die wij zijn en nog hebben wat wij hebben.

Maar laat ons niet doen alsof ons dit alles slechts zou aangaan als belangstellende, zelfs echt bewogen toeschouwers. Hoe staat het dan met ons éigen geloof? Wie zijn wij die het recht nemen anderen te wegen en te peilen, te oordelen of ook... vrij te pleiten? Worden wij zelf niet in een bijzondere zin en met een bijzondere ernst méde beproefd?

Hebt gij niet uw eerste liefde verlaten [Opb. 2: 4] – staat wat vroeger uw levenscentrum was niet als een uitgebrande haard, een stevig ding, een koude mogelijkheid? Uw eerste liefde! Waar zijn de jaren gebleven dat het schijnsel van de sterren u Jezus te binnen bracht, dat het lachen van het water u van de eeuwige toekomst van de schepping sprak, dat in de zonnestrallen zoete blikken van een Vader u verkwikten, dat gij zei: voorwaar, wij hebben het góed?

Och nee, ook in de gemeente gaat het niet meer over het dogma, over de Schrift, over leer-en-leven. Wat ons heeft aangegrepen of wat ons bedreigt is niet dat kerk en Bijbel voor ons geen gezag meer zouden hebben, het is óók niet dat zich zoveel moeilijkheden voor verstand en hart hebben opgestapeld en evenmin dat wij worstelen met de ogenschijnlijke onmogelijkheid het geloof ten volle in praktijk te brengen – het is alles helaas veel eenvoudiger. Het is dit: dat wij het niet meer ‘hebben’, of althans dat wij betwijfelen of wij het nog wel ‘hebben’. En daar komt bij dat wij ons daarin niet een eenling, een uitzondering weten, maar rondom ons merken dat het met zeer velen in de gemeente al evenzo gesteld is.

Het geloof is zoiets ontzaglijks en eenvoudigs, nietwaar? Het christelijk geloof is iets heel aparts, men zou het niet kunnen uitvinden, maar eenmaal geopenbaard en eenmaal toegeëigend heeft het zulk een kinderlijke stelligheid aan zich. Het is verzekerd en geborgen. Laat ons zeggen met de Heidelbergse catechismus dat het een vertrouwen is in God, dat eeuwige gerechtigheid en zaligheid ons toegerekend en geschonken is, uit louter genade, alleen om de verdiensten van Christus⁴, of laat ons zeggen met Petrus: “Heer, tot wie zullen wij heen gaan, gij hebt de woorden des eeuwigen levens” [Joh. 6: 68], het is altijd dit wonderbare dat een mens het in-zichzelf-wanhopige heden opvat als voortocht van messiaanse werkelijkheid, omdat de Messias die komen zou in het heden is getreden. Het is altijd een leunen op wat God in deze wereld heeft neergelaten, “toen wij nog vijanden waren” [Rom. 5: 10], het is altijd een besef dat het alles is goedgeemaakt van de Andere Zijde, volkomen-goed, onwankelbaar-goed.

Buiten ons om, *achter onze rug om* is dit geschied en het schijnt toch als een wonder in onze ogen en het minste bericht daarvan is ons een lamp voor de voet. [Ps. 119: 105] Wie het ziet wordt zo hartelijk blij.

Maar wie kan het zich gedurig voor ogen stellen, wie? Want ja, het geloof heeft, zeiden wij, zulk een kinderlijke stelligheid, maar nu is toch nog iets anders over datzelfde (heus datzelfde?) geloof te zeggen. Dat willen wij ook horen en ons bewust maken en dat andere

⁴ Zie de Heidelbergse catechismus, zondag 7, vraag 21.

ligt ons in het heden veel nader, we begrijpen het onmiddellijk. En het is dit: dat men het echte en rechte heeft of niet heeft, dat men dát niet bij stukjes en beetjes kan laten varen of terugkrijgen. Verspeel je het wezenlijke, ben je alles kwijt.

Het geloof is dus een vreemd, oneigenlijk en riskant bezit, nietwaar? Vreemder dan dit is geen wezen! Is het wel een bezit? Ja natuurlijk, hoe zou het anders 'mijn' geloof, 'uw' geloof, 'ons' geloof kunnen heten! Maar wat geloofd wordt, de inhoud of het voorwerp van het geloof: de vergeving, de genade, is dat ook een bezit te noemen? En indien al, is dit een bezit dat samenvalt met het bezit van het geloof? Nee immers, want dan zou het geloof niet slechts "in hope" [Rom. 8: 24] maar in de ervaring hebben wat ons beloofd is, dan zouden we zijn overgegaan tot het leven van de zalige aanschouwing, dan zou elke twijfel of aanvechting uitgesloten zijn. Maar zó, nee zó is... 'ons' geloof niet!

Zeg van dat geloof dat het een gericht-zijn is op de drievuldige God, gelijk Hij zich in zijn Woord geopenbaard heeft, zeg dat het is een liefde-voor-Jezus, maar hoe ge het ook zeggen wilt, zeg erbij hoe het met dat geloof feitelijk staat, dat het afbrokkelen gaat in deze tijden en dat wijzelf ons vaak hol voelen van ellende, terwijl het ons nog wel iets doet.

Och konden wij maar eenvoudig zijn, och was ons oog maar eenvoudig [Mt. 6: 22] – want het is immers niets gedaan met 'ons' geloof. Laat ons oprecht zijn! Wie heeft er de zegen van ondergaan? Het geloof van de kerk, van onze kerk, ons geloof – is dát nu *het*, is dat de goddelijke kracht en de goddelijke wijsheid in onze wereld?

Wat doen we ermee? Waarom heeft het de wereld niet gezegend en ópgewenteld naar het licht? Waarom is het, als het geen kans kreeg in de wereld, in de eenzaamheid niet geworden als een engel, gans oog en vleugel, om heel de werkelijkheid dapper aan te zien én om eraan voorbij te vliegen met de vleugelslag van het ongetemd verlangen? Ik heb de laatste jaren nooit iemand ontmoet die zich niet had te buigen onder het woord: "Dit heb Ik tégen u, dat gij uw eerste liefde hebt verlaten" [Opb. 3: 4] – en met de eerste liefde was dan ook het diepe verlangen gezonken.

II

Ge zegt misschien: het *is* er dan toch, laat het werkeloos zijn en vaak slapend, laat het onzuiver zijn en tegenwoordig kwijnend, maar het is er dan toch, ik voel het duidelijk in mij, dat is niet te ontkennen, dat laat ik me niet afnemen, dat gevoel dat – nee niet geregeld, maar toch télkens weer – de zware, hortende gang van mijn dagelijks leven begeleidt, de harde dingen in een teder licht zet, mij kracht geeft in de strijd, mij heen helpt over het trieste en slechte dat in mij woont, mij hoop geeft op een beter leven... het *is* er dan toch! Jawel maar is dit nu het rechte?

Is het veel meer dan een geheime levenslust? Is het niet dit dat wij de werkelijkheid niet verdragen zouden zonder dat geloofsgevoel? Is het niet dit dat wij besloten hebben onszelf de zonden te vergeven en daarop niet wensen terug te komen? Is het niet dit dat wij bekeerd zijn door een akte niet ongelijk aan die waarmee men in vroeger tijden zichzelf in de adelstand verhief? Is het niet een vorm van regeren over een werkelijkheid die wij niet verstaan en waarvan we ons overigens zoveel doenlijk afzijdig houden, een quasi-beheersen van de vreselijkste levenswerkelijkheid, zonder er zelf middenin te staan, zonder ons de dingen diep aan te trekken?

Ach ons geloof dat er dan 'is', dit beproefd medicijn tegen de pijnen van de realiteit, zou het bestand zijn tegen vervolging, zal het niet bezwijken in de doodstrijd, heeft het de kracht de voeten samen te leggen op het bed: "Op uwe zaligheid wacht ik, o Heer" [Gen. 49: 33]?

Heeft het de kracht om de kleinste ergernissen van de dag te verslaan, te verslinden tot overwinning, heeft het de kracht tot een werkelijke eenzaamheid en tot een werkelijk offer, waartoe een mens door andere geestelijke krachten nimmer zou geraken? Men zou het ook kunnen vragen met de oude termen: hoe weten wij dat ons geloof geen 'tijdgeloof' is, niet een 'historisch' geloof, maar het zaligmakende geloof?

Wij zetten ons schrap, wij willen niet 'wanhopig' worden. Dat zou het geloof bij onszelf in diskrediet brengen. Wij verweren ons ter wille van onszelf en ter wille van de goede naam van onze God tegen zulk een verraderlijke ondermijning van wat het allernoodzakelijkste en het allerdierbaarste is in het mensenleven. Anderen mogen falen en bezwijken, wij zullen staande blijven gelijk wij ons tot op vandaag staande hebben gehouden. Nee, gij zult eens wat zien...

Er is toch een duidelijke tegenstelling tussen gelovigen en ongelovigen. Er zijn toch kenmerken die niet kunnen bedriegen. Je ziet het toch in de praktijk, het diepe, eeuwige verschil kan niet verborgen blijven. Anders zouden leer en leven en alle inspanning tevergeefs zijn – en dat mag, dat kan immers niet waar zijn, dan zou ook de tegenstelling tussen een "eeuwig-wel" en een "eeuwig-wee"⁵ alle grond missen, zo redeneren wij terzijde. Wee ons, wat zijn we laf en slim! Wij durven niet te overzien hoeveel kaf er onder het koren is in onze kring, hoe weinig levende korrels er overblijven als ons leven, onze liefde, ons gebed wordt gezeefd. Want dát gebeurt in onze tijden: de geestelijke boosheden in de lucht beproeven onze goedheid! Een gevoel van onzegbare onmacht, van nameloze weerloosheid, van oneindige vernedering omgeeft ons en wij weten niets beters te doen dan *eroverheen te leven*. Dát noemen wij geloof! De kunst langs de werkelijkheid heen te leven en als dat niet meer gaat eroverhéén te leven – ziedaar ons geheim onthuld. Daartoe dienen de 'voorzienigheid' en de 'vergeving', daarvoor hebben wij 'God' inderdaad hoognodig.

Wat onderscheidt ons van Judas die de eerste wou zijn in de messiaanse toekomst, die een sneller tempo nam dan Jezus, die een diplomaat was uit dorst naar werkelijkheid en die uitging in de nacht – en later "naar zijn eigen plaats" [Hand. 1: 25]? Zijn het onze kwaliteiten die ons een ander lot hebben bereid? En wat onderscheidt ons van Petrus die de schone onmacht van zijn Heer niet verdroeg en over zijn eigen boze onmacht heen leefde in die nacht waarin de Heer verraden werd?

Maar wég toch, in de afgrond gij kwellende vragen alle, wég! Ga achter mij Satanas [Mt. 16: 23], want gij maakt mij onrustig met de onrust van alle vlees, met de gewetensangst die alle onbekeerden ook doorlijden – en ik, ik ben immers bekeerd en anders, heel anders, ik móet anders zijn, ik wil, ik wil anders zijn. Al zouden zij ook allen aan u geërgerd worden, ik zal geenszins geërgerd worden. [Mt. 26: 33]

Laat ons trachten hier het woord van Lukas 22: 31, 32 met alle eerbied in gewonere woorden te vertolken.

Mijn kind, mijn dwaze jongen, merk je dan niet dat je hier en nu, terwijl je zo angstig-zeker

⁵ Klassieke aanduidingen van verkiezing en verwerping.

bent en met alle geweld een gelovige wilt zijn, *in het oordeel staat dat over de wereld gaat*, merk je niet dat je in de zeef ligt en dat een donkere macht (een boze geest van de Here gezonden of een boze geest van de Heer⁶, het is voorlopig niet uit te maken) je opvordert, je leven schudt en schokt zodat alle vaste delen dansen en rondwervelen in en met de wervelende wereld? “Simon, Simon, zie, de satan heeft ulieden zeer begeerd om te ziften als de tarwe”... gij daar en gij daar, zie dan toch hoe een ander aan dit ‘uw’ geloof een houvast heeft en een handvat.

Horen wij dat, deze goddelijke weemoed en dit goddelijk medelijden? Horen wij dat hoe Christus ons niet kwelt met onze ideale naam, Petrus, ‘rotsman’ (op wiens geloof Hij de eeuwen door zijn gemeente bouwt)? Horen wij de warme klank waarmee Hij ons terugwendt naar onze gewone, natuurlijke, alledaagse naam, hoe Hij ons weer neemt zoals wij waren toen onze jongensnaam bij het spel op de straat hel klonk uit de mond van onze kameraden? Simon, Simon, m’n jongen van toen en van altijd, ach zie je het niet? Hoort gij dat? Wilt gij een ogenblik voor dit woord openstaan – gij die uw geloofsbezit zo krampachtig vasthoudt, gij die u voorneemt om in tegenstelling met zovele anderen staande te blijven in de geduchte aanvechting van deze tijden. Dit is mede het lijden van Christus dat gij zo gelovig zijt. Simon, Simon, waarom wilt gij toch een held zijn? Waarom zoekt gij u te onderscheiden en meent ge nog altijd dat *daarin* de kracht van het geloof gelegen is? Waarom richt gij grenzen op die Ik niet heb getrokken, grenzen die slechts dienen om uw waan te sterken en te verdedigen? Hebt gij niet gehoord wat Ik uitriep, niet lang geleden: “O, ongelovig geslacht, hoe lang zal Ik nog bij ulieden zijn, hoe lang zal Ik u nog verdragen?” [Mt. 17: 17] Hebt gij uzelf heimelijk uitgezonderd en niet begrepen dat de schare en de overpriesters en de discipelen en Simon, die toegenaamd wordt rotsman, sámen dat ongelovig soort vormen, dat ongelovig ras? Ja niemand is uitgezonderd van het “wederhorig kroost” [Ps. 68: 19], dat in zichzelf tot alles in staat is behalve juist tot de echte geloofsdaad, die uit geschonken vrijheid opschiet.

Hoort gij uw eigen gewone naam gesproken op die toon van het goddelijk kennen dat uitgaat tot u en mij, die hier staan in de houding van ons geloof? Wij kunnen de genade niet meten die tot ons komt in de warme klank van onze gewone naam. Wacht u dat gij die gering achten zou, want daarin ligt ten slotte uw levenskans! Simon!... en vul nu uw eigen jongens- of meisjesnaam maar in: zo spreekt de Heer ons aan en reeds daarmee neemt Hij de maatschappelijke en kerkelijke en geestelijke pretenties van ons af.

Geloof en ongeloof, dat zijn wel volstreckte tegendelen, maar een gelovige en een ongelovige niet. In u en in mij en in allen zijn de procentsverhoudingen anders, maar wij hebben deel aan één werkelijkheid die de ‘onze’ is. De gelovige en de ongelovige zijn beiden aan de ijdelheid onderworpen [Rom. 8: 20], onder de macht van de omstandigheden en de begeerten, prijsgegeven aan de zuigkracht van het vlees, aan de wervelwinden van de Boze, beide koren en kaf – en wat de gelovige tot gelovige maakt is een geheimenis dat boven alle ervaring in een andere, eeuwige orde zich beweegt. *Wat Simon tot Petrus maakt is juist het geloof, namelijk het geloof in Christus, niet in Petrus.*

⁶ Toespeling op 1 Sam. 16: 14-16 en 23, 18: 10, 19: 9. In deze teksten wordt de demonologie verschillend geïdentificeerd: is het een boze geest waarover de Heer vrijelijk beschikken kan (‘van de Here gezonden’) of valt de boze geest met Hem samen (‘boze geest des Heren’)?

Wat de menselijke mens tot een rechtvaardige mens maakt is juist het geloof, namelijk het geloof in God die rechtvaardig maakt en niet het geloof in enig eigen rechtvaardig-zijn. Wat geloof tot wáár geloof maakt is dit dat het naar buiten gericht is, van zichzelf afgewend, dat het in zijn Voorwerp is verzonken en in zoverre van zichzelf niet weet, op zichzelf niet let, eigen gestalte vergeet, eigen kracht niet meet.

Simon, Simon... versta toch deze goddelijke weemoed, dit goddelijk medelij...!

III

Daar had dan de Here Christus het pascha gevierd [Lk. 22: 14], het feest van de uittocht, het feest van de verbazing dat de doodsengel voorbijging aan Israël [Ex. 12: 23], het feest van de voorbijgang. Daar zaten Hij samen met zijn leerlingen en de dood zou ditmaal niet voorbijgaan, hij zou al de vroegere, afgedwongen genaden wreken. “Zie, Ik zal de Herder slaan”⁷ – en geen oud verbond baat tegen deze nieuwe catastrofe. Nu wordt het licht ook in de huizen van Gosen⁸ bedreigd en het volk van God vindt geen doortocht: de schapen zullen verstrooid worden.

Zo zaten zij daar en de avond van het wereldjaar werd groot. En zij naderden, samengeschoven in één eenzaamheid, de grote eenvoud Gods. De Here Jezus zat daar aan, één met zijn volkje, zich in niets onderscheidend dan alleen in zijn verborgen wezen en in zijn verborgen weten. En ineens (zo was Hij) had Hij, na het maal, weer het brood genomen en de beker: een nieuw verbond in zijn bloed, in de overgave van Hemzelf, maakte de oude tekenen nieuw. [Lk. 22: 15-20] Tot vergeving van de zonden, voor u en voor velen, tot vergeving van Johannes en Andreas en Filippus en de anderen, tot vergeving van Simon, die toegenaamd werd Petrus.

En ineens (zo waren zij) waren deze gezegenden en uitverkorenen begonnen met een twistgesprek – niet voor het eerst maar vermoedelijk deze keer heel principieel: wie van hen de meeste zou zijn...⁹ De ‘meeste’ is de meester die recht heeft om te regeren, de meester in het geloven die recht heeft te regeren krachtens zijn meesterlijk geloof. Niemand van hen had de wijn, had het bloed gezien. Niemand had, toen hij dronk ‘persoonlijk’ de vergiffenis ingedronken. Niemand, Johannes niet en Andreas niet en Filippus niet en Simon niet. Niemand!

Wat was Hij alleen! Wat bleef Hij alleen met dat bloed in Hem ruisende. Hij zou nog eenzamer worden als dat bloed uitstromen zou over een botte wereld, die het niet nódig heeft, over deze leerlingen die er ook niet van gediend zijn, omdat ze in zichzelf en sinds kortere of langere tijd voorgoed gelovig zijn geworden. En Hij zag, ineens: Petrus zou vällen – alle anderen zouden beproefd worden en wankelen en ja vallen, maar Simon, die Hij uit genade noemen wilde (en noemen is bij Hem scheppen) rotsman, Simon, deze beste, warmvoelende, enthousiaste, die zou zó opvallend vallen dat hij een grote triomf van de duisternis zou inluiden, dat hij eens voor al zou tonen wat in de mens is. En overal waar het evangelie gepredikt zal worden in de ganse wereld, daar zal ook van hem gesproken worden wat hij gedaan heeft. [Mt. 26: 13]

⁷ Zie Mt. 26: 31 en Mc. 14: 27, een citaat van Zach. 13: 7.

⁸ Het getto van Israël in Egypte, zie Ex. 8: 22 en 9: 26.

⁹ Zie Lk. 22: 24. Zie ook Lk. 9: 46 en Mc. 9: 34.

En Hij zegt het dan maar van tevoren: “Simon Simon, zie de satan...”, maar Simon ziet niets. Natuurlijk ziet Simon niets, Simon kán niets zien, Simon kán niet anders dan blind zijn. Op dit moment is Jezus ook in zín leven getreden als een crisis, opdat hij die ziet blind worde en die blind is mocht ziende worden. [Joh. 9: 39] In het kennen van Jezus wordt zijn deugd zonde. In het zien van Jezus wordt zijn lot daad, wordt zijn zekerheid blindheid en zijn blindheid schuld. “Zie, de satan...”, die is vol begeerte om uw ‘persoonlijke’ zekerheid te beproeven, zie die is ervan overtuigd dat uw zekerheid niet veel beduidt... Ga aan het venster, zie: de Donkere komt. [2 Kon. 13: 17] Dat geldt ook voor u en mij in deze tijden (zullen wij horen, echt horen?): “Zie, de satan...”

IV

Weet ge wel hoe diep het geestelijk leven gaat, tot welke afgronden, tot welke hoogten? Waar God begeert, waar God oneindig-bewogen uitgaat, daar begeert die Ander ook, die ander die toch eigenlijk ook god is. Als God toornet dan versmelt die ander in medelijden met u, en als God u zijn liefde toont dan wordt die ander bits zakelijk en geweldig, onweerlegbaar redelijk. Het geestelijk leven heeft diepte en hoogte, het bestaat niet in een ‘staat’ van de ziel, maar het bestaat voor zover het bestaan heeft in de wérkelijkheid, en het wordt in de woestijn verzocht, en het is bij de wilde gedierten [Mc. 1: 13] en de engelen dienen het. Het leeft tussen het donkere begeren en de sterke, stille Wil die vóórtgaat de vrijheid, ook uw vrijheid te scheppen en te beschermen.

En nu is de vraag: wie zou er meer recht op u hebben? Hebt gij u wel eens afgevraagd bij wie gij, niet volgens een of andere scheppingstheorie, maar naar uw staat en stand¹⁰ in dit uur eigenlijk thuishoort? Soort zoekt soort, gelijk kent zijn gelijk en het bloed kruipt waar het niet gaan kan. De vreugden van de Boze zijn u niet vreemd! Hij is zo kwaad niet! Aan zichzelf genoeg te hebben, wat een vreugde, wat een onschuldige vreugde is dat! Wie heeft u deze smaak, dit armelijk behagen bijgebracht? Dat gij kweelt van vreugd als ge met rust gelaten wordt?

Merkt gij het niet, hoort gij het niet hoe de Vorst van deze wereld [Joh. 14: 3] zich vóelt: al-van-mij! al-van-mij wat mensenogen aanschouwen [Lk. 4: 6] en wat zij dromen eenmaal te aanschouwen. Voelt ge niet dat de satan niet alleen en niet vooral in het zogenaamd demonische zich aan ons voordoet? Verstaat ge iets van hetgeen de bijzonder-verlichte geest van Dostojevski zag toen hij plotseling uitriep: “O, welk een schrikkelijk beest is toch een fatsoenlijk mens!”¹¹

Al-van-mij! Wie ontkomt aan mijn betovering, wie heeft zijn geluksmomenten niet te danken aan mijn bovenmenselijke genialiteit? Ook die gelovige ziel daar rekent de hoogtepunten van zijn bestaan, de zuiverst-wellende golf van zijn ongestoorde wellust, tot het beste in zijn herinnering. Ook die jongeman die zo fanatiek zit te zingen: “Rijst op, rijst op voor Jezus, / gij

¹⁰ In de gereformeerde geloofsleer duidt ‘s mensen ‘stand’ op de rechtvaardiging en zijn ‘staat’ op de heiliging, zodat – naar een klassiek voorbeeld – van de verloren zoon gezegd kan worden: Wat zijn stand is? Dat is bij zijn vader. Wat zijn staat is? Dat is bij de varkens.

¹¹ Zie F.M. Dostojevski: *Schuld en boete*, ook wel uitgebracht onder de titel *Misdaad en straf* (1866), passim.

helden van het kruis”¹², vreest en veracht het werkelijke kruis en voelt diep in zich dat dit het teken is van ‘een gezonde ziel in een gezond lichaam’.¹³

Hoor wat daar gezegd wordt: de mensen zijn tot alles in staat, ze doen met alles mee, ze zijn tot alles te brengen! *En heeft hij geen gelijk*, die andere, die Donkere? Wij zijn tot alles in staat of liever: wij zijn tot niets wezenlijks in staat, het blijft alles bij stervensmatte domheden. Wij doen maar net alsof wij leven, wij doen maar zo en wij zullen het uit onszelf nooit zo ver brengen dat wij voluit ernstig sterven. Het is om razend te worden maar hij heeft gelijk als hij ons hoont met onze eigen verheven spreuken: “Mensch, werde wésentlich!”¹⁴

En dan is er nog iets anders waarop ik u wijzen moet, namelijk dat de verleider ook en tegelijk aanklager is. Dat is heel geméén maar dat is niettemin waar. En dat bepaalt mede de strijd van ons leven, de zwaarte van de weerstanden, de grote onrust in ons, het eindeloos onbehagen.

Merkt gij niet hoe hij telkens het Woord van God in de rede valt: waarom die uitzonderingen? Waarom die willekeur van de verkiezing? Hoort gij niet hoe hij sist, de aanklager: wat zou deze zwakkeling, deze achterbakse levensgenieter, dit sidderend creatuur? Wat zou deze of die bij de Messias, terwijl hij in deze ontzettende, geschonden wereld wel eindeloos zou willen ‘leven’?

“Wat uit vlees geboren is, dat is vlees” [Joh. 3: 6]. Een maximum lust uit het leven te persen met waaghalzerij en geweld of lust te puren uit het fatsoenlijke, niet dienen maar heersen, op hun vierkante meter een vorst, veilig zijn voor de harde werkelijkheid in leven en in sterven, dat is het begeren van hen allen en ik, zegt de Donkere, zie ik help hen sinds jaar en dag. En aan het einde van de baan, dan spel ik hun de laatste wijsheid voor: het geheimenis van de vrede is geen geluk meer te verwachten en te ‘berusten’ en dan worden ze ‘mooi oud’ – het is immers algemeen bekend hoe moeilijk het is om mooi oud te worden! O! ik geef een royaal pensioen.

Zeg, heeft hij, die ander, geen gelijk? Zeg toch eerlijk wat ge ervan vindt, wil toch eenvoudig zijn en bekennen hoe de dingen bij u liggen! Wie meent gij eigenlijk te eren door u groot te houden en u te wiegen in de waan dat gij het geloof ‘hebt’?

Wat blijft er ten slotte van zo’n gelovige over als men het op de keper beschouwt? Als men de namen, de leuzen wegneemt, als men de stemmingen opheft, als men de termen neemt en opbergt, als men de opvoeding, de omgeving, de traditie en de suggestie wegdenkt, als men, gesteld dat dit lukken kon, de farizeeër van de levende man zou afstropen?

Ja wat blijft er van zo’n gelovig mens over als zijn Heiland hem tegenvalt en als het leven op het spel staat? Zie, als de Messias een leven brengt dat niet in het verlengde ligt van de aardse of geestelijke lust, dan... vlt er iets, dan stort er iets neer in u en mij. En de echo van een lach schalt rondom.

¹² Zie lied 205 uit de zangbundel van Joh. de Heer (1905).

¹³ De vertaling van het Latijnse ‘Mens sana in corpore sano’, afkomstig van de Romeinse hekeldichter Decimus Junius Juvenalis (ca. 62-142).

¹⁴ “Mensch, werde wesentlich: denn die Welt vergeht, so fällt der Zufall weg, das Wesen, das besteht.” Angelus Silesius (pseudoniem van de Duitse mystieke dichter Johann Scheffler, 1624-1677) in *Der Cherubinische Wandersmann* (1657, in 1674 onder de huidige titel).

Al-van-mij, wat is er nog bestaanbaar dan wat van mij zijn krachten leent? De koninkrijken van de wereld en de harten van de vromen liggen onder het beslag van mijn openbaring, is het ten slotte niet heel natuurlijk dat het 'natuurlijke' het laatste woord heeft – zo lacht de donkere aartsengel, wiens woorden wij met al onze gezonde verstand niet kunnen weerleggen, die wij met al ons gezond geloofsleven de vreselijke mond niet kunnen snoeren. Zie "hij heeft ons zeer begeerd..."

Geen ijdele naam, geen lege titel is dat: de *Vorst der wereld*. Wie gelééfd heeft, hartstochtelijk en innig, wie wel eens gelóófd heeft en van licht is omringd geweest, die wéét het. Aan de duivel hoeft men waarlijk niet te geloven tenzij men er de voorkeur aan geeft zelf in eigen persoon de duivel te zijn. Wie lééft kent de donkere engel en de ontwaakte siddert. En zie de wan is in satans hand. Hij is een schim én een potentaat.

Daar begint de zeef te zeven en wij gelovigen, wij met ons geloof, zweven eerst zachtjes in een nog bijna interessante onzekerheid, dan in al angstiger vaart en wij worden met heel ons hebben en houden, koren en kaf rondgezwaaid dat horen en zien vergaat, op en af en om en om en de kleine harde korrels, de vaste delen dwarrelen als razend rond langs de harde wand van die onvermoeide wan.

Zie, de satan heeft ons zeer begeerd, om te ziften als de tarwe... En het eigenlijke merken wij nog niet eens, wat er eigenlijk ómgaat in ons om- en ommeaan, of, áls wij er iets van merken, verweren wij ons en houden ons groot: láát hem, laat hij mij alles afnemen, laat hij mijn slechtste zijden naar voren keren, mij verklagen bij God en al zijn heilige engelen, laat hij mijn deugd ontkennen, laat hij al mijn beginselen in kwestie stellen, maar, maar mijn gelóóf kan niet vergaan, het is veel te diep in mij, van jongs af, ik voel het in mij als een blijvende troost sinds mijn bekering, ik zou het niet kúnnen missen, ik wil het niet missen, o mijn geloof, mijn dierbaar, mijn heilig geloof, het kán niet vergaan. Ik ben het God verschuldigd nu dapper te zijn en op mijn beurt weerstand te bieden in de kwade dag. Ik zal nu tonen dat ik Gods kind ben en dat zijn genade niet tevergeefs aan mij gewerkt heeft. Al grimde ook de open hel mij aan met al haar duizendtallen, toch... Kán uw geloof niet vergaan? *Waarom niet?* Wat is dat dan voor een merkwaardig wezen, hetwelk een ontoegankelijke burcht bewoont en dat als enige onder alle aardse dingen onsterfelijkheid heeft?

Onverbiddeijk richt het Woord zich tot u en tot mij met déze vraag om ons uit te drijven in de realiteit. Wat baten ons alle onderscheidingen van de theorie die gelden mogen voor de toeschouwer, wanneer toch in de werkelijkheid geloof en ongeloof, ons hart en onze zinnelijkheid, onze godsvrucht en onze levenslust door elkander lopen, elkaar opheffen, elkaar plattreden tot één ongeneeslijke middelmatigheid?

Zie waarde lezer die allang allesbehalve door deze overwegingen gesticht zijt, ge moogt rustig wat ik u hier voorleg een langademig, neerslachtig en onuitstaanbaar stuk vinden! Uitstekend, ge neemt me de woorden van mijn lippen: het is inderdaad onuitstaanbaar! Het is ook best mogelijk dat deze of gene aan het einde zich in gedachten tot de schrijver wendt en zegt (wat iemand inderdaad eens zei): wat ben ik blij dat ik niet begrepen heb wat ge daar gezegd hebt. Prachtig, ge kunt niet beter verraden dat ge het inderdaad begrepen hebt en beter dan u lief is.

Maar... niet voor niets heb ik toch God ontmoet, zegt ge! Het kan toch geen waan geweest zijn...

Zo dacht Petrus ook. Hij had in Christus' naam de duivelen uitgeworpen en met Hem gewandeld op de hoogten van de aarde, hij had de Messias gezien, hoe door zijn armoede heen de schoonheid van de hemelen straalde op de berg van de verheerlijking, hij had het goede woord van God gesmaakt en de krachten van de toekomstige eeuw. O! deze schat van ervaringen, deze rijkdom van kennis... als dit zelfs ook vergaan kon, werd immers alles zinloos.

Merken we nu dat óók in de gelovige zoiets kan zijn als wat we tevoren noemden: de samensmelting van zelfbewustheid en radeloosheid?

Wij kunnen het niet ten einde denken, hier is een engpas, een ijle waarin wij duizelen, waarin we ons slechts staande kunnen houden, voor een ogenblik, door te vragen: maar... (zoals Petrus stellig had willen vragen) maar: dat méént Gij niet, o Here Jezus, zég dan toch dat het niet waar is...

V

Zie de Here Christus *is* hem-en-ons *te vlug af* en zegt: "... maar Ik heb voor u gebeden, dat uw geloof niet ophoude".

Wonderbare wending, onbegrijpelijk erbarmen, opgang-uit-de-hoogte! [Lk. 1: 78] Laat ons "de grote ommezwaai van het eeuwig treurspel"¹⁵ horen uit Jezus' eigen mond. Och dit 'uw geloof', al is het van een bezittelijk voornaamwoord voorzien, is niet van u. Het geloof is in u maar niet van u, niet van uw zielenakker, het is in u neergelaten en het wordt in u onderhouden. Wat hébt gij dat gij niet ontvangt? Het geloof leeft in uw eigen leven. Gij weet niet hoe gij zult geloven, maar de Geest gelooft in u met een onuitsprekelijke vastberadenheid. [Rom. 8: 26] Of weet ge wél hoe ge geloven zult en uw bezit verdedigen? Weet gij het wél, dan stort gij neer in eeuwige vertwijfeling, o Lucifer¹⁶, o dwaze, razende morgenster.

O daarin moet ge de zekerheid van het geloof niet zoeken dat het uw geloof is, maar veeleer daarin dat uw geloof zich oorspronkelijk en aanvankelijk gericht heeft op deze openbaring van de Vader. Als de aanvechting komt, o dan moet ge u niet terugtrekken op uw innerlijk bezit, maar veeleer *uitgaan* uit uzelf om niets te zien dan het voorwerp, de persoon, de nabijheid van Jezus. Het is dáártoe dat we worden uitgenodigd, gelokt, gedrongen door het woord dat wij samen overdenken.

Christus heeft voor u gebeden, Hij is voor u ingetreden bij de Vader, die Hij alleen kent – en niemand kent Hem dan de Vader. [Mt. 11: 27] Hij die de Vader openbaart is voor ons een nog groter geheim dan de Vader zelf. Een nog groter geheim maar een heilgeheim. Enkel heil dat geheim is en geheim dat enkel heil is.

Hij heeft zijn liefde doen gelden: de liefde die geneest door de krankheid op zich te nemen (Mt. 8: 16, 17), die liefde die zich één maakt met ons en die trouw door alle dagen en nachten spreekt: al het mijne is het uwe. [Lk. 15: 31] Er is maar één man die geloven kan: Jezus Christus. Zijn geloof wordt ons toegerekend en geschonken. Hij is ons niet vreemd, zijn

¹⁵ Joost van den Vondel: *Adam in ballingschap* (1664), regel 1479 (Lucifer spreekt).

¹⁶ In Jes. 14: 12 wordt de val van de koning van Babel beschreven: "Hoe zijt gij uit de hemel gevallen, gij morgenster (Vulgaat: Lucifer), zoon des dageraads; hoe zijt gij ter aarde geveld, overweldiger der volken!" De kerkvaders echter hebben Lucifer geïnterpreteerd als de gevallen engel, Satan, de vorst van de demonen (vgl. Lk. 10: 18 en Opb. 8: 10, 9: 1 en 12: 9).

geloof is geen vreemd goed. Hij kent de zijnen en Hij bekent ze voor de Vader.

En ook dít is een geheim: hoe dan de verhouding is tussen het geloof dat wij 'bezitten' en het geloof dat *in* ons is. Het is Christus die voor ons intreedt maar het zijn nochtans wij die geloven. Er valt een goddelijke beslissing over ons om het geloof ons te bewaren, maar in het allerverborgenste van ons wezen valt onze ménselijke beslissing. Wij volgen dan met onze beslissing de beslissing van de Heer, wij gaan met onze keuze in de baan van Gods verkiezing. Het is niet van óns, het is Gods gave en zó, *als* gave, in ons neergelaten. [Ef. 2: 8] Maar het is toch ook weer niet zo dat dit 'in ons' buiten ons óm zou gaan. Nimmer zullen wij dit geheim doorgronden. Het zij ons genoeg te weten dat de gemeenschap met de Heer niet hangt aan 'ons' geloof maar aan zijn priesterlijke bewaring. En het is dáárin dat wij ons betrouwen hebben te stellen.

"Die daar meent iets te weten, die heeft nog niets gekend gelijk hij behoort te kennen" (1 Kor. 8: 2), want het rechte is de kennis dat wij gekend wórdten. Met alle andere weten zijn wij ten slotte weerloos tegen de zifting waarover wij nu spreken. Zo richt Jezus heel Petrus' aandacht op het wonder van zijn welbehagen, op de vrijmachtige verkiezing van de Vader. Het is of de gesloten heden openspringen, alsof de kramp afluait, alsof een eeuwige lente intocht houdt en het heil zelf over hem komt.

Ik zeg u dit, zo spreekt Jezus Christus, van tevoren opdat gij van tevóren zou weten hoe het met uw geloof staat, hoe gij ook, met allen, zijt ingeschakeld in de verzoeking van deze tijden, hoe gij bijzonderlijk blootstaat aan de twijfel, hoe gij daarin reeds verstrikt zijt op het ogenblik dat gij u vermant. Want juist in het ogenblik dat gij u vermant om uw geloof te bewaren is het helemaal 'uw' geloof geworden, een menselijke houding die nu voor uw eigen verantwoording komt. Het geloof blijft in u bij de gratie van mijn voorbede, hoort ge dat? Door deze mijn hartelijke liefde en trouw jegens u, bij de gratie van mijn verzoenend werk, door de arbeid van mijn ziel, door de overvloed van mijn "kennis, waardoor Ik, de Rechtvaardige, velen zal rechtvaardig maken" (Jes. 53: 11).

Jezus bidt. Maar wie is Hij?

Hij is degene die gezet is tot een val en opstanding van velen in Israël. [Lk. 2: 34] Hij is het die ánders is dan alle vromen en ánders dan alle goden. Hij is het die zélf met de verborgen God te doen heeft, hoewel Hij in de schoot van de Vader is.

Hij is degene die de *aanleiding* is voor twijfel. Hij is degene die, eenzaam gemaakt door de zelfverkoren eenzaamheid van de mensen, gemeenschap sticht door zichzelf, verzoening scheidt uit het niet, geloof oproept uit de afgrond van het vlees dat Hij heeft aangenomen. Hij treedt met zijn voorbede in voor de twijfelaar, de verloochenaar. Dat kan Hij niet zonder dat Hij zich in de twijfel heeft ingeleefd, zonder dat Hij die twijfel op zich genomen heeft, om die in zichzelf te verslinden tot overwinning. Hij lijdt door die twijfel én hij doorlijdt die twijfel. Hij speurt de Overste van deze wereld sinds Hij weet: Ik ben de Zoon. Hij ziet de verlatenheid van oost tot west, juist omdat Hij gezien heeft dat de messiaanse tijd nabij is. Hij wordt door de geest gedreven in de woestijn vanaf het ogenblik dat Hij de Geest als een duif zag nederdalen en op zich komen. [Mt. 3: 16] Hij werd verzocht in alle dingen gelijk als wij, doch zonder zonde. [Hebr. 4: 15] En precies in die twijfel waaraan Hijzelf, verzocht zijnde, geleden heeft kan Hij degenen die verzocht worden te hulp komen (Hebr. 2:18). Hij bidt. Hij! Deze die bidden kan omdat Hij geloven kan. Deze die als enige bidden kan

omdat Hij als enige geloven kan in zelfstandigheid en in zuiverheid, want “het is Hem gegeven het leven te hebben in zichzelf”. [Joh. 5: 26] Het is aan Hém dat Petrus’ menselijk geloven breekt. Het is aan Hém dat diens geloof zich weer oprichten zal. Maar in het verborgene ligt *de ware schakel* tussen dit vallen en dit opstaan: *het* geloof, het scheppende, het plaatsbekledende geloof van die Ene en Enige, van de Heer van de gemeente.

“In al onze benauwdheden is Hij mede benauwd.” [Jes. 63: 9] Hij bepaalt onze bestemming en onze toekomst door zich te láten bepalen door onze blindheid en ons arme heden. Hij geeft ons het geloof door de twijfel ten opzichte van Hem te aanvaarden. Hij geeft ons de bevrijding te smaken van die wijde gezindheid van God, door, in de engte gedreven als een arm creatuur, voor zijn arme medecreaturen in te treden. Wat is leven anders dan de eindeloze ruil, de grote verwisseling van God die mens wordt, die neerdaalt in de benedenste delen van de aarde en alzo door de hoogste hemelen doorgaat? [Ef. 4: 9] En Hij bidt tot de *Vader*, tot Hem aan wie zijn wezen deelheeft en die Hem toch verborgen is, schrikkelijk-verborgen.

Hij bidt rechttoe rechtaan uit kracht van zijn eeuwig-heilig begeren. De satan begeert en eist, de satan zift, al de waarneembare en alle voelbare actie schijnt van deze oppergeest uit te gaan, maar die verborgen Vader omsluit ook deze duistere ‘*archangel*’ in zijn raad. Het is onder zijn toelating dat dit alles geschiedt, heel dit ziften, dit schudden en schokken van alle zekerheden. Dat ziet Jezus in het gelóóf, in de Geest.

Doch dit is voor ons niet te zien dan *achteraf*: aan de vreedzame vrucht. Hier en nu is het verborgen, zó verborgen dat het ook voor Jezus een angst wordt, zó verborgen dat heel zijn geloofsbegeeren gespannen wordt om de twijfel zélf op God gericht te houden en daardoor de twijfel in zich teniet te doen. Boven deze verwarring is – zo gelooft Jezus in onze plaats – der wezenen Wezen¹⁷, vast en bewogen, een oneindige fontein van alle goeds¹⁸, een bestendige Wijsheid naar wiens volmaakt bestek het Rijk eeuwiglijk rijst. Aan de verwarring vermag Hij, hoewel Hij de Zoon is, nee omdát Hij de Zoon is, zich niet onttrekken. Maar *in* die verwarring handhaaft Hij, herschept Hij van ogenblik tot ogenblik het geloof in het woord: “Gij zijt mijn geliefde Zoon, in wie Ik mijn welbehagen heb”. [Mt. 3: 17] Maar evenzeer het geloof in dat andere: “Gij zijt Petrus en op deze *petra* zal Ik mijn gemeente bouwen en de poorten der hel zullen haar niet overweldigen”. [Mt. 16: 18]

“Ik heb voor u gebeden, dat uw geloof niet ophoude...” Wat denkt ge nu, zou dit gebed verhoord zijn? Wilt dit nu eens overwegen voor uzelf, opdat ge er een eeuwige troost van hebben zult.

Het is verhoord! Hij die zelf door het geloof in de schoot van de Vader is, bidt de Vader nooit vergeefs. “Vader, Ik weet dat Gij Mij altijd hoort” [Joh. 11: 42], want wij zijn één in de vreselijke, liefderijke Gang van de eeuwen. Het is verhoord, zo zeker als de hemelen Hem geopend werden, toen Hij zich onderwierp, samen met de ontrouwen en het schuim, aan de doop van de bekering tot vergeving van de zonden.

Toen dus die dienstmaagd kwam en Petrus aanzag [Lk. 22: 56, 58] – en hij, de zekere, maakte zich los uit het verband met Jezus waarin hij door genade gesteld was en hij sloeg

¹⁷ Joost van den Vondel: *Lucifer* (1654), regels 309-310: “Dat’s GODT. Oneindigh eeuwich wezen / Van alle ding, dat wezen heeft” (de rei van de engelen spreekt). Zie ook gezang 133 (1938), Liedboek (1973) 422.

¹⁸ Zie artikel 1 van de Nederlandse geloofsbelijdenis: “God, (...) een zeer overvloedige fontein aller goeden”.

om zich heen omdat hij ertegen ophuiverde in een onvruchtbaar martelaarschap onder te gaan, *toen hield het geloof in hem niet op.*

Toen het hem duizelde op de grens van zijn leven en van de dood die hij zag aankomen en de donkere baren van de doodsangst over zijn ijl hoofd samensloegen, ja toen hij stond en zichzelf vervloekte: "Ik ken de mens niet, ik ken de mens niet" [Mt. 26: 74], toen hield zijn geloof niet op. En dit *niet* omdat de zifting moest ophouden op goddelijk dwangbevel, niet omdat de twijfel en nood werden stilgezet! De zifting ging tot het einde, Jezus had niet gebeden dat het ziften ophouden mocht. De Donkere blies het koren naar alle winden en vergaderde het kaf op een hoop. Hij kreeg ruim zijn kansen. Hij mag zijn lusten botvieren, hij mag de mens in zijn zelfverzekerde eenzaamheid gezelschap houden en de ruimte bevolken met deze onnaspeurlijke rijkdom van het leven om een onuitputtelijk behagen in het leven te wekken en te sterken. Hij mocht het beleven dat Petrus viel, dat diens geloof bezweek... Ja dat mocht allemaal, zomaar... Hij mag het ook beleven dat wij vertwijfelen onder de overmacht van het boze, dat wij onze eerste liefde verlaten, dat ook ons de afgronden van het bestaan zoeter dunken dan de hoogten en de besliste val ons schoner schijnt dan het krampachtig evenwicht. Het geloof van de sterke discipel bezweek, zo scheen het, zo wás het. Zijn hoge stemming, zijn zekerheid, zijn moed, zijn vertrouwen, het heldendom van zijn liefde, met zoveel klem aangekondigd, viel met een stil en daverend geweld. Maar het geloof werd in hem bevonden, de draad waarmee de Andere Zijde hem vasthield brák niet. Het heilgeheim bleef om hem en in hem. Het geloof, de trouw van Jezus werd hem toegerekend en geschonken, hij werd vastgehouden, hij werd zó vastgehouden dat hij in het diepst van zijn hart bij Jezus bleef, als een die Hem toebehoorde.

De haan kraaide over de wereld, een blik van genade sneed hem door de ziel, en zie, de dageraad gloorde. "En Petrus werd indachtig..." [Lk. 22: 63] het woord dat hij niet had geloofd, het woord dat hij heimelijk als een zwartgallige overdrijving had afgewezen. Nu werd hem door die blik vol genade te binnen gebracht dat het tóch waar was, nu zag hij wie hij was en wie, in zijn plaats, gelóófd. Maar nu overweldigde het hem ook en nog veel meer dat hij tóch, ondanks al, dwars door zijn angsten, ja onder zijn zelfvervloeking door, het geloof... behouden had.

En de zwarte 'archangel' was bezweken, teruggevallen in zijn niet, toen, ja tóen, *precies in die seconde*, in het weerlichten van het woord, in het zachte suizen van de indachtigheid, in het opkomen van de tranen die beginnen zijn vurige ogen te vullen. Toen werd daar vervuld wat geschreven staat als visioen van Jezus: "Ik zag de satan als een bliksem uit de hemel vallen". [Lk. 10: 18] De aanklager is verdaan.

VI

Hoe kon het toch zo ver komen dat Petrus zijn Heer verloochende? Zijn Heer die hij, juist hij, beleden had vóór de anderen, namens de anderen. En hij had de rechte woorden gevonden, oude woorden vol nieuwe gloed: Gij zijt de Messias, Gij zijt de Zoon. [Mt. 16: 16] Hij stelde de eerste belijdenis van het geloof. Hoe kon het nu zo ver komen dat hij de eerste ontkenning onder ede aflegde?

Het kwam zover omdat hij de Here Christus *niet op zijn woord geloofd had* toen die zei: vlees en bloed heeft u dit niet geopenbaard, maar mijn Vader, die in de hemelen is. [Mt. 16: 1] Hij had kunnen horen: het is niet uit u, het is Gods gave, maar hij heeft het niet gehoord. En

heeft zich overgegeven aan de dubbelganger en naamgenoot van het echte en rechte geloof, namelijk aan 'zijn' geloof. Geloof, dat is niet een eigenschap van de mens, geen nieuwe eigenschap in het menselijk karakter zoals bijvoorbeeld drift of indolentie karaktertrekken zijn. Geloof komt van geloven, het is een akte, een daad, voltrokken met en door of ook ondanks alles wat binnenin ons is. Daarom leeft het geloof bij alle wóórd dat uit de mond van God uitgaat. [Deut. 8: 3, Mt. 4: 4, Lk. 4: 4] Simon Petrus heeft zó niet willen leven en zo kwam het tot de verloochening van Christus: ik ken die man niet.

Het kwam zover omdat hij niet geloofd had in de ernst en de angst van Jezus' kreet en bevel: "Ga achter mij, Satanas" – uit uzelf bedenkt gij altijd wat menselijk is, niet wat goddelijk is, ondanks al uw gelovigheid.

Het kwam *niet* door de omstandigheden, de sombere stemming, de bezwaarlijke situatie, het kwam niet omdat het koud was en naargeestig in die nacht, het kwam niet omdat de vragen van de mensen zo snel kwamen, niet omdat hij in de weerschijn van het vuur stond als om de aandacht van allen te trekken. Het kwam niet doordat hij zwak was, maar het kwam doordat hij stérk was, het kwam niet omdat hij vreesde voor de mensen maar het kwam omdat hij God niet vreesde, het kwam niet door zijn ongelovigheid maar door zijn gelóvigheid, niet uit zijn kleinheid maar uit zijn aanmatiging, niet uit een eerlijk tekort maar uit een geroofd teveel.

Het Woord stelde hem op zijn plaats: zó zijt gij en wat u geopenbaard is dat moet u die vlees en bloed zijt geopenbaard wórdten van ogenblik tot ogenblik, anders... Dat geloofde Petrus niet en zie zo zijn wij allemaal! Wij willen allen geveleid worden en, eens [en] voor al in de stand van de gelovigheid verheven, met onderscheiding behandeld worden. Wij zijn nu eenmaal anders dan de anderen, anders dan de wereld, anders dan de naam-christenen, anders dan onze onbekeerde familie, anders dan vroeger toen we zelf onze moeiten en twijfelingen hadden. Kortom wij zijn anders, wij geloven dat wij anders zijn, wij geloven dát wij geloven dat wij anders zijn. "Toen verlieten Hem álle discipelen en vloten" [Mt. 26: 56], maar Petrus die nu eenmaal gezegd had: "Indien ze ook állen aan u geërgerd worden, *ik* zal geenszins geërgerd worden", keerde op zijn schreden terug. Daarin lag *zijn* geloof, namelijk het geloof dat hij anders was. Zeer verwant, nietwaar, met óns geloof.

Verstaan wij er nu iets van? O mochten wij stil worden en verstaan! Mocht het evangelie ons nu overweldigen! Hier gaat een licht óp, een ontdekkend en vertroostend licht. Het is het licht van Hem die om onze overtredingen is verwond, die om onze ongerechtigheden is verbrijzeld: het licht van Hem die is afgesneden uit het land van de levenden, om de overtreding van Gods volk is de plaag op Hem geweest. [Jes. 53: 5, 8]

Was Petrus, deze warme en nobele man, op zijn manier maar niet zo gelovig geweest, dan was dit niet gebeurd en de Heer Christus zou dit lijden bespaard zijn. Waren wij maar ontledigd van alle bezit en afhankelijk van ogenblik tot ogenblik, dan zouden wij de Heilige Geest niet dag aan dag bedroeven, zodat er treurnis is in de hemelen over zulk een gelovige die zich plots afkeert en rustig wederkeert tot zichzelf.¹⁹

¹⁹ Omkering van Lk. 15: 7 en 10 (waar gewag gemaakt wordt van de blijdschap in de hemel over één zondaar die zich bekeert).

Petrus heeft nooit willen geloven “dat hij was, wat hij was” (Kohlbrugge²⁰), hij heeft nooit begrepen dat hij *genoemd* werd Petrus. Had hij Romeinen 7 gekend: “Want hetgeen ik doe, dat ken ik niet, want hetgeen ik wil, dat doe ik niet, maar hetgeen ik haat, dat doe ik. (...) Zo vind ik dan deze wet in mij, als ik het goede wil doen, dat het kwade mij bijligt” Rom. 7: 15 en 22] – hij zou stellig gezegd hebben dat het stuk duidelijk het hart van een onbekeerde verried. Hij zou hoogstens de eerlijkheid van deze ziel-in-donker geprezen hebben en een echt medelijden zou in zijn hart opgerezen zijn.

Het goede dat hij wou, dat zou hij natuurlijk ook dóen. Andere mensen wilden het goede niet, dat kwam omdat zij Jezus, de Messias, niet kenden omdat voor hen het leven geen uitzicht bood op de messiaanse tijd. Het heerlijke was dat *hij* het goede wilde, de ware gehoorzaamheid tot het bittere einde. Nu dit grote wonder eenmaal aan hem geschied was, nu zou hij het (natuurlijk, of: ‘met Gods hulp’) ook heus doorvoeren in de werkelijkheid, ja tot in de doodswerkelijkheid. En als hij aanvankelijk wankelde, dan zou hij tegen zichzelf zeggen: “Gij, kleingelovige, waarom hebt gij gewankeld?” [Mt. 14: 31], hij zou zich vermannen en metterdaad tonen dat het met hem – al waren ze állen gevluucht, hij ook – toch een ander geval was.

Bij God werd zijn geloof bewaard en wat God bewaart, is wél bewaard. Geloof is als waarachtige daad en gezindheid juist het tégendeel van menselijk ondernemen. Het geloof in Christus is altijd wezenlijk het geloof *van* Christus. Daarom kan het ook omgekeerd heten: al wat uit het geloof niet is, is zonde. [Rom. 14: 23] Daarom kan de Schrift zeggen:

“...wanneer het geloof gekomen is” (Gal. 3: 23, 25) in dezelfde zin als: wanneer Christus gekomen is. Zie hier is het troostend en ontdekkend licht: “Het welbehagen des Heren zal door zijn hand gelukkiglijk voortgaan; om de arbeid zijner ziel zal hij, de Messias, zaad zien en hij zal over velen beschikken, omdat hij zijn leven uitgestort heeft in de dood en hij veler zonden gedragen heeft en voor de overtreders heeft gebeden” (Jes. 53[: 10-12]).

En waaruit bléék nu dat het geloof de leerling in zijn val bewaard bleef? Hieruit dat hij naar buiten ging en bitterlijk weende. [Lk. 22: 62] Hij hield het niet uit op de plaats van zijn euveldaad, zijn houding slonk, het merg van geesteshoogmoed versmolt. *Nu ging hij geloven dat hij niet geloofde, nu ging hij geloven in Jezus.*

Dát was de ontdekking van het geloof waarvan de Heer gezegd had: “Ik heb voor u gebeden, dat uw geloof niet ophoude”. Dit is de genezing van de woeker met eigen geloof, dit is de zuivere verarming, dit is het neerhurken onder de oude storm van de vertwijfeling, dit is het schuilen in de hut die God bereid heeft; met dit wenen bergen wij ons in het verborgene van zijn tent [Ps. 27: 5], nestelen wij ons in de warmte van zijn verkiezing.

Wenen, wenen! *in dit wenen wordt het geloof ons geloof*, in dit wenen verzinken de grenzen en ontvangen wij de verzekerdheid dat niets ons kan scheiden van de liefde van God, noch hoogte noch diepte, noch enig ander *schepsel*. [Rom. 8: 39] En dat wij onszelf als schepsel dus wel in de weg kunnen staan, maar niet zó dat het ons scheiden zou van de voorbede van Christus, van de verkiezing van God, van de messiaanse tijd.

²⁰ H.F. Kohlbrugge (ook gespeld Kohlbrügge), 1803-1875. Nederlands protestants theoloog, die sterk de genadeleer van Luther en Calvijn benadrukte. Miskotte wilde oorspronkelijk promoveren op ‘De heiliging bij Kohlbrugge’.

Petrus weent niet hierover dat het zo jammer was dat hij gevallen was, dat hij zichzelf zo tegenviel, alsof hij voordien in zijn diepste zelf wél zuiver zou zijn geweest. Hij weent, maar niet dáárover dat hij zich nu zo ellendig voelde, terwijl met wat meer voorzichtigheid of wat meer moed alles voorkomen had kunnen worden. Hij wéént, maar niet hierover dat nu de buitenstaanders reden hebben zijn geloof te smaden. Hier gaan heel andere diepten open. Hoor de haan kraait over de wereld, het is niet als iedere morgen. Petrus hoort het als een opgerekte, geweldige stem die scheldt, die schel lacht daarbuiten. Petrus hoort de echo van binnen zo schor als het rochelen van het hart in een vertwijfelde doodsstrijd – die kreet van buiten slaat als wenen naar binnen, als wanhoop, spijt, berouw, liefde, ommekeer, dageraad. Maar het slaat naar binnen omdat Jezus hem aanziet, opdat hij zich zou herinneren: *dit* is het wat ik u voorzegd heb.

Het wenen is er omdat hij de Here Christus niet geloofd heeft op diens woord, omdat hij zich niet aan diens hart heeft vastgeklemd. Wenende was hij, bitterlijk, buiten, in de nacht, dáárover dat hij *op zijn wijze* een gelovige was geweest. Wenende was hij, bitterlijk, buiten, in de nacht, dáárover dat hij zijn zaligheid niet buiten zichzelf gezocht had. Hij moest bovenal wenen hierover dat hij zijn Heer had wéggestoten in een nieuw lijden, in nieuwe eenzaamheid, in nieuwe aanvechtingen, in een woestijn waarin het duistere aan Hem voltrokken wordt, zó dat Hij welhaast in de buitenste duisternis geworpen is en de godverlatenheid is niet verre.

“En de Heer, zich omkerende, zag Petrus aan...”²¹ Petrus werd wakker, gekneld in pijn vanwege het zachte Aangezicht dat, hem toegenegen, bleef stralen eindeloos en hem een vrijgeleide gaf door alle tussengebieden die, hetzij zij licht of duister schijnen, ménselijk zijn en al te menselijk, troosteloos, niet te verdragen. Wie wakker wordt en zijn gelovigheid beziet, wéént! Maar dit wenen is toch zelf niet anders dan vrucht van *het* geloof, teken dat *het* geloof niet heeft opgehouden. En het is een wonder in onze ogen. Wie weent is wakende om, opziende, niets te zien dan Jezus alleen: Jezus die alleen de pers treedt, Jezus-in-zijn-eenzaamheid die zijn ziel uitgestort heeft in de dood en voor de overtreders gebeden heeft, altijd weer reeds gebeden heeft voor *zij* iets beseffen van de laatste, dreigende diepten.

“En gij, als gij eens bekeerd zult zijn, zo versterk uw broeders”, zo voegt de Heer aan zijn woorden toe. Na de aanduiding van de angst, van het ziften, na het goddelijke *maar* van zijn voorbede komt het heilig gebod, de nieuwe opdracht, de vorm van de navolging die de discipel nu is toegewezen, de wijze van *zijn* naastenliefde.

Petrus zal omkeren op de boze weg van de zogenaamde geloofsmoed, hij zal ook op zijn geloofsgehalte al minder letten, ten slotte met de rug staan naar zijn eigen verdachte geestdrift en gaan als een simpel mens onder de mensen, die door de handoplegging van de Messias de hemelen zag opengaan, die nu door zijn droge tranen lacht vanwege de grote genade die hem geschied is, namelijk dat de schuld van zijn gelovigheid hem niet werd toegerekend. Jezus zei: hij zál omkeren. Wij weten nu dat deze belofte in vervulling begon te gaan *toen hij uitging naar buiten* en bitterlijk weende.

Zie nu zal hij gaan en regeren zoals de Here Christus regeren verstaat: hij zal gaan en de broeders versterken, want die broeders zijn in dezelfde strijd en zolang er broeders zijn,

²¹ Miskotte bedient zich hier van een dramatische wending die alleen bij Lukas voorkomt (Lk. 22: 61).

verwanten in de Geest, zullen ook hun aanvechtingen onderling verwant zijn. Hij zal ingaan op hun aanvechtingen, hij zal ze bijstaan.

Ja, hij zal de lammeren weiden (Joh. 21: 15), hij zal niet alleen voor de schapen, de rustige en gerijpte leden van de gemeente, maar ook voor de jonge, onvaste, beweeglijke, bijzonder-weerloze leden tot een leider zijn, want hij zal niet meer moraliseren, hij zal niet meer het evangelie tot een nieuwe wet kunnen maken. Hij zal niet hun geloofsbezit versterken, maar hij zal hen sterken door ze te leren af te zien van hun kracht. Want zie hijzelf, de bezwekene, die op geen wijze zich ten voorbeeld stellen kan, weet dat een mens iemand die in aanvechting staat niets geven kan. Hij weet dat hij de ander alleen aan het begrijpen van God kan aanbevelen en opdragen, want de aanvechtingen van het leven vallen in een grensgebied waarvoor geen religieuze wijsheid toereikend is. En ze vormen samen één lijden, waarvan hij later zeggen zal, tot troost van de aangevochtenen: "Weet toch dat hetzelfde lijden aan uw broederschap, die in de wereld is, volbracht wordt" (1 Petr. 5: 9). Zie hem gaan, hij neemt en eet het vlees en bloed van de Heer, zie hem gaan van huis tot huis brood brekende in eenvoudigheid van het hart, zie hem staan in de werkelijkheid van de gemeenten in de verstrooiing.

Nu gelooft hij in de Boze en ziet hem omgaan als een briesende leeuw, zoekende wie hij zou mogen verslinden (1 Petr. 5: 8). Nu klinkt zijn vermaning door de genade en ingeving van de Heilige Geest zeldzaam-zuiver: "Zijt altijd bereid tot verantwoording aan een iegelijk van de hóóp die in u is, met zachtmoedigheid en vréze" (1 Petr. 3: 15). Nu maakt hij de broederen sterk door hun te betuigen: wij zijn onbetrouwbaar maar Hij, Hij is nabij, "Werpt al uw bekommernis op Hem" [1 Petr. 5: 7]. Uw geloof bezwijkt maar Hij bidt voor u en het geloof wordt in u bevonden. Gij kunt vast zijn in *het* geloof als gij u "vernedert onder de krachtige hand Gods, opdat Hij u verhoge te Zijner tijd". [1 Petr. 5: 6]

De vrucht van de tranen is de eigenaardige macht anderen te sterken door hun neerslachtigheid niet op te heffen maar te verdiepen, op deze wijze: "Indien wij ons leven buiten onszelf zoeken, zo bekennen wij daarmee dat wij midden in de dood liggen".²²

VII

Zo staat het met ons, zwakken állen: versterkt worden wij niet door de vermaning zonder meer, *de moed om te leven komt niet uit de vermeerdering van onze levensmoed*, de kracht om weerstand te bieden komt niet uit het weerstandsvermogen van ons geloof, versterkt worden wij niet door de voorstelling dat wij eigenlijk sterk *zijn*, niet door de oproep dat wij sterk *moeten* zijn, niet door de verzekering dat wij sterk *kunnen* zijn. Daarmee kwellen ons de moralisten.

Versterkt worden wij door het Woord dat ons zegt, ook in dit uur: wilt toch geen geloofshelden zijn, gelooft alleen dit dat Hij voor u bidt. Hoort dit, drinkt deze goddelijke weemoed en dit goddelijk medelijden: Simon, Simon, zie, de satan heeft ulieden zeer begeerd om te ziften als de tarwe, maar Ik heb voor u gebeden, dat uw geloof niet ophoude. Hierop komt het dus aan: dat wij waarlijk geloven in de hogepriesterlijke voorbede van

²² "Want wij komen niet tot dit Avondmaal om daarmee te betuigen, dat wij in onszelven volkomen en rechtvaardig zijn, maar ter contrarie, aangezien dat wij ons leven buiten onszelven in Jezus Christus zoeken, zo bekennen wij daarmee, dat wij midden in de dood liggen." Uit het klassieke Avondmaalsformulier van het gereformeerde protestantisme, zie *Dienstboek in ontwerp* (1955), vgl. *Dienstboek een proeve* (1998), 340.

Jezus, dán aanvaarden wij ook zijn profetisch woord (ook dan als het ons ten diepste vernedert), dan voegen wij ons onder zijn koningschap en is Hij 'de Heer' die ons leidt en die ons opdrachten geeft van dag tot dag ten dienste van onze naasten die het zo moeilijk hebben met 'hun' geloof. Zie dit is het alleen wat ons in de doodsvalei van deze tijden diep vertroosten kan en kracht verlenen.

Nogmaals: wat God bewaart, is wél bewaard. Zo zegt het Petrus zelf later, tot versterking van zijn broederen: "God heeft ons levende hoop gegeven, een onverderfelijke en onbevlekkelijke en onverwelkelijke erfenis, die in de hemel bewaard is voor u, voor ú, die in de kracht Gods bewaard wórdt door het geloof" (1 Petr. 1: 3vv.). Het heil wordt voor ons bewaard en wij worden bewaard voor het heil. Het geloof is iets dat door een andere hand dan de onze wordt gehanteerd om ons te bewaren. Het geloof en de gelovige dekken elkaar nooit. Dit hebben wij te horen, te weten tot onze troost, tot opbeuring van onze verslagen harten.

Wij hebben tevoren gezegd dat door de aanspraak 'Simon!', de gewone jongensnaam, de mens wordt losgewikkeld uit zijn maatschappelijke, kerkelijke en geestelijke pretenties. Nu herinneren we ons dat deze gewone naam tegelijk onze *doop*naam is. Nu herinneren wij ons dat als het grote wonder waarop ons leven en ons geloof gebouwd is. Nu zien wij de gratie van God aan het begin. Toen wij nog niet geloven konden gold over ons de Naam van de drievuldige God, zijn zorg, zijn verzoening, zijn nabijheid. Dit is ons betuigd en verzegeld, dit is de troost van het Verbond, van Gods trouw. Of hebben wij deze troost niet nodig omdat wij ons *nog* altijd verheugen in ons 'geloofsbezit'? Menen wij misschien dat de tijden nu eindelijk rijp zijn voor een "bewijs des geestes en der kracht" [1 Kor. 2: 4] en voelen wij ons in staat 'de wereld te tonen' met *ons* geloof wat *het* geloof eigenlijk is? Of hebben wij deze troost niet nodig omdat wij het zo persoonlijk niet zien en niet zo nabij omdat wij bijvoorbeeld in de tekst alle nadruk zouden willen leggen op het 'ulieden'? Denken wij dat de gehele gemeente in de zeef ligt en dat de vaste delen de enkele zielen zijn waartoe wijzelf hoogstwaarschijnlijk zullen blijken te behoren?

Hoe onwerkelijk zijn toch deze vrome veronderstellingen op eigen gezag, hoe bevestigen zij ons in een fantasieverkeer met de eeuwigheid, hoe houden zij ons verre van de God van de werkelijkheid die ons altijd óf teleurstelt óf verrast, maar wiens doen nimmer samenvalt met onze redelijke voorstellingen en verwachtingen en die nimmer de vrijspraak die we onszelf hebben gegeven zonder meer onderschrijft. En die ons ként op zulk een wijze dat in zijn kennis onze zekerheid krampachtigheid blijkt en onze zelfbewustheid radeloosheid wordt. Als we reëel worden dan bezwijkt ons geloof! Want wat wil Jezus Christus *in deze wereld*, waar geld ruimte is en macht recht, waar de menigte de waarheid draagt en de spraak maakt, waar alleen de leugen succes wáárborgt en de middelmatigheid de hoogste lauweren oogst. Wat wil Hij toch in de kring van de vromen waar altijd weer een zelfbehaaglijke liefde een vrome wederliefde wekt, terwijl het wonder van de zelfvergeten liefde onopgemerkt blijft. O! deze Eenzame der eenzamen, de vossen hebben holen en de vogels hebben nesten, maar Hij heeft niet waar Hij het hoofd nederlegge [Mt. 8: 20, Lk. 9: 58] – O hoofd, bedekt met wonden, belân met smart en hoon,²³ o hoofd, geschonden met het opschrift: Jezus de Nazarener, de Koning der christenen.

²³ Zie gezang 32, vers 1 (1938), Liedboek (1973) 183, nieuwe vertaling.

Deze wereld is niet op zijn leven, op zijn liefde aangelegd, achter elk van zijn woorden uit de Bergrede [Mt. 5-7] rijst het kruis omhoog. Wij hebben medelijden met Hem, maar, eerlijk gezegd, Hij kwelt ons ook.

Zouden wij er niet beter aan doen, eerlijker en menselijker worden als we het opgaven? Ja wij hebben het al opgegeven als deze dingen met hun volle gewicht ons op de ziel vallen. Voor we het weten hebben we al een goed heenkomen gezocht. En wat wil Hij toch *in mijn leven*? Hij schiet niet óp met mij, zijn woord is mij telkens een ergernis en een dwaasheid en ik ga langzamerhand geloven dat dat ook nooit anders worden zal, nooit anders worden kán in dit leven. Het is om te beven maar ik leef zoals ik leef, door de amendementen op zijn geboden welke ik voorstel en doorzet. Ik wil het niet dóórdenken maar de doorgaande, ondergrondse levenslust tiert in mij voor zover ik mij aan de blik van zijn ogen niét stoort. Haal ik mij de verleden jaren van mijn leven voor de geest, dan staan er op de lange baan van die eentonige film overal de achterdeurtjes open naar het rijk van de Vorst van deze wereld.

Zou het niet beter zijn als ik het eenvoudig en radicaal opgaf? Ja ik heb het al opgegeven als deze herinneringen met hun nuchtere kracht mijn geweten als met vuisten slaan. Vóór ik het weet is mij reeds het woord ontgleden: "Ik ken de mens niet".

En wat wil Hij toch *met de kerk* die zijn Woord heeft te bewaren? De werkelijke kerk (die wij toch niet voor het gemak mogen scheiden van de onzichtbare) brengt ons eerst tot wanhoop en dan tot berusting en dat laatste is veel erger. Nergens wordt Hij zó in de steek gelaten, nergens wordt zijn Woord zo geschonden, zo misbruikt ter wille van de menselijke gemoedsrust als hier. Nergens is het complot Hem te prijzen in alles wat Hij gemeen heeft met de moralisten en de wijzen-van-deze-wereld, en Hem te verloochenen in alles wat Hij als de Ene en Enige geeft en eist, op zulk een uitgeslapen wijze doorgevoerd. En dat niet in tijden van verval maar juist in tijden van bloei, als het goed gaat met de uitbreiding van 'Gods koninkrijk'. Het schijnt niet anders te kunnen!

Zouden we er niet beter aan doen *het*, dat is: Jezus op te geven om ons voortaan te wijden aan het "mogelijke rijk" (Kant)²⁴ van de menselijke idealen? Ja wij hebben het al opgegeven zodra dit openbaar geheim van de werkelijke kerk ons vlak in de ogen schijnt. Maar wij weten het niet en wij willen het niet weten. Hij is wel de Onmogelijke! Waarom zouden wij ons lot aan het zijne verbinden en de goede tijd van dit leven laten voorbijgaan? Maar anderzijds: wij zijn nu eenmaal gelovig... komen er niet van los.

En dit is nu de verzoeking die over ons komt dat wij het dreigend lot te allen tijde kunnen ontgaan door ons besluit, onze bewuste afzijdigheid, onze zelfbeschermende daad. En het begint met dat zeven en zweven dat vanuit de blote *ervaring* van de werkelijkheid in ons aanvangt en dat wij niét ontgaan kunnen als wij trouw in onze werkelijkheid ons blijven begeben. Daarmee begint het altijd weer dat wij de ogen sluiten, omdat wij duizelen van al de leegte om ons en in ons, dat wij de ogen sluiten om de gevolgtrekking te ontgaan, het eenvoudige, beklemmende inzicht: met ónze macht is het niéts gedaan. Wij vrezen de eenvoudige overgang, de consequentie dat ons leven voortaan geheel op God geworpen zou

²⁴ Naar een van de drie vormen van de *Kategorische Imperativ* van Immanuel Kant (1724-1804): "Handle so, daß alle Maximen aus eigener Gesetzgebung zu einem möglichen Reich der Zwecke als einem Reiche der Natur zusammenstimmen." Uit *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten* (1785).

zijn. Daarom verdragen wij de waarheid niet, daarom sluiten wij de ogen en leggen het Woord naast ons neer. *Daarom* gaan wij er tegenin: *dubbel fel* omdat wij reeds voor de *helft* wég zijn... We zeggen: zo kan het niet zijn, het zou ondankbaar wezen, een miskennis van de toeleidende genade! Er zijn nog enige lichtzijden op te merken, er is toch enige vooruitgang te bespeuren. En 'in de diepte' (dat is: in ónze diepte) blijven de grenzen toch gelden tussen gelovigen en ongelovigen. Hoewel de eersten niets noemenswaardigs doen boven de anderen, moeten wij toch aannemen dat zij anders zijn. Ja ja, partijgenoten! Dat is ons belang en daarom ons onomstotelijk principe!

Zijn wij niet anders dan de anderen? De wereld wordt een ietsje anders²⁵ door de invloed van het christendom, door onze actie, maar wij zijn nu reeds héél anders, dat praat niemand ons uit het hoofd. En de 'ervaring' leert ons dat zonder het christelijk volksdeel alles nog veel ellendiger zou zijn. Als de omstandigheden gunstiger waren, dan zou men eens wat zien, en als er eens een opwekking kwam of een betere ordening van de kerkelijke aangelegenheden of (stel u voor) een nieuwe 'uitstorting van de Heilige Geest', dan zou de arme, verloren wereld zich aan de avond van die dag of van dat tijdperk bekeerd hebben. Al deze dingen zeggen wij en leren wij elkaar zeggen onder de leuze dat zó de eer Gods gediend wordt en het rijk van Koning-Jezus.

Maar het Wóórd leert dat de satan aan zulk een bedrieglijk zelfbewustzijn een houvast heeft en een handvat. Het Woord seint ons waarschuwing op waarschuwing *dat wij in gevaar zijn*, dat wij zweven tussen verzadiging en vertwijfeling. Als wij in deze tijden weer beginnen sterk te worden, als wij persoonlijk en collectief, zónder vrezen en zónder reserve in een 'christelijke beweging' staan, dan is het tijdperk ingeluid dat wij Hem ijskoud zullen verloochenen. Dan, juist dan! zijn wij tot álles in staat en blijft praktisch alleen een sollen met onze principes over.

Petrus had zó gretig gegeten van de boom van de kennis van goed en kwaad [Gen. 2: 9] dat hij ondanks de omgang met Jezus verblind vergeten had hoe de Boze juist van het eigengereide-goede *zich bedient* om ons van God, onze Oorsprong, almeer te vervreemden en bovendien de kiemen van de oprechtheid in ons te verstikken, om te maken dat wij, vooruitgaande in onze gelovigheid, "verachten in de Genade" (Hebr. 12: 15).

Als wij tot de edele daad bewúst willen overgaan en het nu eindelijk en nu werkelijk heus echt dóen zullen, dan bezwijkt ons geloof, dan zijn wij blind geworden omdat wij zozeer ziende waren, zózeer ziende dat wij niet meer konden *horen*: "Zie, de satan..."

Om het goede te doen moeten wij eerst goed *zijn* en er *is* geen goedheid dan in God. Eerst moeten wij in het geloof zijn willen wij gelovig leven en er is geen geloof dat geldt dan het 'geloof-van-Jezus'. Daarom blijft het erbij: "Het goede, dat ik wil, doe ik niet, maar het kwade, dat ik niet wil, dat doe ik". [Rom. 7: 19]

Wat heeft een mens ook te willen die niet eenvoudig wil neergelegd zijn in de hand van God die ook de goede werken voor hem heeft voorbereid en de zuivere wegen gebaad, opdat hij daarin zou wandelen [Ef. 2: 10]? Wat wil men met ingemaakt manna?

²⁵ Vgl. de dichtregels "Iets is anders in u – alles is anders, / omdat iéts een ietsje anders is" in: 'Voor den zevenden november' 2 'De oude en de nieuwe wereld' van Henriëtte Roland Holst, in: *Tusschen twee werelden*. Rotterdam: Brusse 1923, 63. [2180]

Wat heeft een mens ook te willen volharden in een geloof dat van gisteren is en dat niet vandáág werd ontvangen? Hoe kan een mens het wagen in plaats van te zien op het Lam van God liever te letten op zijn eigen zien, om te zien dat het het rechte zien is?

Als dan de zifting komt zullen wij aan Gods waarheid krampachtig vasthouden, hoewel we in ongerechtigheid zijn, in hoogmoed en eigenwilligheid. En ons gebed zelfs zal een onnozele list zijn, een middel om te vluchten, om ons te onttrekken, om minstens tijd te winnen, om in plaats van tot de wortel van onze zwakheid terug te gaan ons óp te werken in een nieuwe houding. “Eer de haan gekraaid zal hebben, zult gij Mij driemaal verloochenen!” [Lk. 22: 61] Vóórdát de ‘nieuwe tijd’ komt en de nieuwe ervaring van de christenheid zullen wij Christus Jezus radicaal verloochend hebben.

Dat zal blijken juist in deze nacht van de tijden. Maar wij gaan er nog éénmaal tegenin, natuurlijk, wij in onze kwaliteit van getrouwen ertegenin! Dat moet men zo niet nemen! Waar zou de grond van de zédelijkheid blijven! Dat voedt de lijdelijkheid, dat komt onze eer als bewust schepsel te na. Dat zou betekenen dat wij weerloos prijsgegeven waren aan het lot gelijk alle levende wezens, aan het boze lot gelijk alle onbekeerde zondaren, dat *wij* ook nog met Gods toorn moesten rekenen en met de listen van de Boze. Onmogelijk! “Als allen ontrouw worden, dan blijf ik U toch trouw” (Novalis).²⁶

Zo wij, en met deze woorden is het ‘*bedrog in onze mond*’ gevonden, dat niét is bij hem die de Heer de ongerechtigheid niet toerekent (Ps. 32: 2) en die welgelukzalig mag heten omdat hij zijn onmacht kent, omdat hij niet meer probeert zichzelf de zonden te vergeven, omdat hij niet meer in eenzellig zwijgen zich vermant maar leeft in zijn oprechtheid, in zijn angst, in zijn blind Godsvertrouwen met de helderheid van zijn tranen.

Ons geloof gaat bezwijken. Als wij nu maar riepen: “Heer ik voel mijn krachten wijken / en bezwijken; / haast U tot mijn hulp en red” – “Want, o Heer, ik ben aan ’t zinken, / en tot hinken / ieder ogenblik gereed”²⁷, dan zouden wij wel merken dat bij de Heer uitkomsten zijn ook tegen déze dood. Ach wij menen het zo goed, wij menen het zo verschrikkelijk goed. De duivel zegt er amen op, hij zet ons aan, hij prijst ons keer op keer... en dan legt hij de hinderlagen en opent in de nacht ons het vergezicht op zijn ontzaglijk rijksgedebied en het vergeefse kruis van Jezus daar middenin. Natuurlijk, dan vallen wij! Ons geloof neemt altijd weer de hindernissen van het leven met een jachterige aanloop en eindigt met de val: “Ik ken de mens niet”. De werkelijkheid van ons geloof loopt altijd weer uit in die vreselijke leugen die een nog vreselijker waarheid bevat: ik ken deze Vreemde niet. En ik denk soms: hoe verder de crisis van deze tijd voortschrijdt, hoe vreemder Hij ons worden zal.

VII

Maar Ik heb voor u gebeden!

Dat is het goddelijke ‘máár’, de grens die Jezus Christus stelt. Dat is de daad van die Andere, die lichtende Andere. En die daad wordt u heden *verkondigd*: Hij is voor u ingetreden bij de Vader. Hijzélft wil het u inspreken. Nabij u is het Woord! [Rom. 10: 8]

²⁶ De eerste regels van het gelijknamige gedicht van Novalis (Friedrich von Hardenberg): “Wenn alle untreu werden, / So bleib ich dir doch treu; / Daß Dankbarkeit auf Erden / Nicht ausgestorben sei.” Uitgegeven door A. W. Schlegel en L. Tieck. Tübingen, in de Cotta'schen Buchhandlung, 1802, 200-202.

²⁷ Zie psalm 38, verzen 22 en 17 (1773).

Zo valt Hij de fatale logica van ons geloofsbezit in de rede met het onverwachte en ongedachte van zijn liefde. Hij gelooft in ons en voor ons. Hij betuigt: ik ken deze mens wél. Bij onze val vaart Hij op in de gebeden om van zijn kennis te getuigen. Door zijn kennis zal Hij, de Rechtvaardige, velen rechtvaardig maken, want... Hij zal hun ongerechtigheden dragen. Hij die ons verlangen komt vervullen door ons heimwee te wekken en die wij daarom zo moeilijk verdragen, is *dezelfde* als die ons borg staat dat wij aan dit heilig heimwee toch niet ontsterven. *Dezelfde* die ons kwelt met zijn onmogelijke verschijning, met een gestalte die in de gedaante van deze wereld op géén wijze inpast en die wij daarom zouden willen plooiën naar de mogelijkheden die wij zien, bewaart het even onmogelijk geloof voor ons en in ons.

Hij die het Lam is aan wie God onze religiositeit bezoekt, is sterk genoeg om ‘óns’ geloof te verdragen en ons gelóóf te dragen. Hij die gekruisigd wordt, om onzentwil van God verlaten, deze stille, sterke held is aan onze linker- en rechterzijde. Hij die ons ergert en onze ergernis dulden moet, die begrijpt ons beter dan we onszelf begrijpen. Hij die wij in ons hart nooit geheel vertrouwen, vertrouwt voor ons, in onze plaats: niemand zal ze rukken uit de hand mijns Vaders. [Joh. 10: 29] Hij die weerloos is voor zichzelf is dezelfde als die u en mij dekt in het ontzaglijke strijdperk van dit leven. Hij die zichzelf niet kon verlossen, verlost de anderen die met al hun gelovigheid Hem verlieten en een goed heenkomen zochten. Hij die wij niet kennen, die in onze tijd schijnt terug te wijken voor het gebed van de zijnen, aan wiens verschijning wij vertwijfeld voorbijzien, naar de eisen van de werkelijkheid, staat als onze borg voor God die ons ‘aanziet’ in Hem. Hij door wiens gezelschap wij vrezen te komen in een onvruchtbaar martelaarschap, verleent ons de genade van de tranen en vervult ons met de vruchten van zijn gerechtigheid. Hij die wij verworpen hebben heeft ons verkoren en Hij die onze aanklager met instemming moet aanhoren ziet ons aan zonder verwijt.

Het is steeds dezelfde, Hij is steeds dezelfde, daarin ligt het heilgeheim.

Zie hier zijn wij middenin het stuk van de “volharding der heiligen” of beter: wij zijn midden in de leer van de “vastigheid des verbonds”.²⁸ Want dat wij niet uitgerukt worden en niet afvallen ligt niet hieraan dat de rukkende machten te zwak zijn, ook niet daaraan dat wij sterk genoeg zijn, maar alleen daaraan dat deze Hand er is die ons vasthoudt.

“Wie zal beschuldigingen inbrengen tegen de uitverkorenen Gods? God? Neen, Hij is het die rechtvaardig maakt! Wie is het, die verdoemt? Christus? Hoe zou dat mogelijk zijn? Hij die gestorven is, ja, wat meer is, die ook opgewekt is, die ook ter rechterhand Gods is, die ook voor ons bidt?” [Rom. 8: 33v.]

Wat blijven hier een *vragen* over, een hele, donkere zwerm! Waarom die zifting is, of ze is tot onze beproeving alleen of tot onze beschaming of ook tot rechtvaardiging van Gods oordeel over alle vrome en onvrome vlees... wij weten het niet, want het is voor het geloof niet openbaar dat deze Donkere – gelijk iemand naar aanleiding van onze tekst gezegd heeft

²⁸ Zie de Dordtse Leerregels (1618-1619), het vijfde hoofdstuk van de leer, getiteld ‘De volharding der heiligen’.

– ‘Gods molenknecht’ zou wezen.²⁹ Het geloof is geen wereldbeschouwing maar een weerloze wijze van léven, “getrooste vertwijfeling”³⁰ keer op keer.

Maar zie *dit vragen zelf behoort mede tot de zifting* en Jezus heeft immers niet gebeden dat de zifting mocht ophouden, maar Hij bad dat ons gelóóf niet zou ophouden, niet dat onze vragen tot rust gebracht mochten worden maar dat ons geloof rusteloos mocht voortgaan dwars door de aanvechting en niet zou ophouden. O hoe vreemd is dit: wij worden gezift, wij zijn lijdend voorwerp, speelbal en slachtoffer en toch zijn we tegelijk schuldig, hevig schuldig, óók daaraan dat dit ons overkomt. En wie vermag het af te wegen: schuld en lot, de zwakte van ons geloof en de kracht van de verzoeking?

Daarom, dit vragen zélf, deze onzekerheid behoort mede tot de zifting. En wij hebben ons te wagen in dit onstuimige tussengebied van de vragen, want elke vlucht door ons geloof ondernomen zal zijn “als wanneer iemand vlood voor het aangezicht van een leeuw, en hem ontmoette een beer; of dat hij kwam in een huis en leunde met zijn hand aan de wand, en hem beet een slang” (Amos 5: 19).

En hoe angstig is ook dit andere: het is satan die de zeef hanteert, maar het is toch altijd God die in dit gebeuren zijn geweldige en tedere hand heeft. O! hoe zullen wij dit onderscheiden? Zo kan het gebeuren dat Job meent dat Gód hem zift en toch is het satan die hem opjaagt tot de heftigste opstandigheid. Zo kan het gebeuren dat de profetische bezinning op de historie van Israël uitééngaat in tweeërlei beschouwing: het was de Boze die David aanporde om het volk te tellen en het was een boze geest van de Heer.³¹ (En ‘bronnensplitsing’ baat wel in de beschouwing, maar in de existentie niet zozeer.) Zo kan het gebeuren dat Paulus na de extase een engel van de satan bij zich vindt die hem toch met vuisten slaat [2 Kor. 12: 7] en ‘de Heer’ is er toch niet vreemd aan.

Hoe moeilijk blijft dit alles toch, te meer waar de Here Christus ons geen opklaring geeft, ja zelf ook wel voor onze ontstelde ogen verschijnt als degene “wiens wan in zijn hand is en Hij komt zijn dorsvloer doorzuiveren”. [Lk. 3: 17] Hier naderen wij een stormgordel van benauwenis en aanvechting en er is feitelijk niet over te spreken: alle woorden bezwijken eraan. Als onze woorden houdbaar klinken is het omdat ze achteráf komen en troostend rondtrippelen in de kalmte ná de storm.

Wie verstaat wat de menselijke geest in deze oorden van de verschrikking doorstaat? Die ze kent! En wie ként hier waarlijk? Is het niet alsof het gewichtigste toch buiten ons om gaat en of het schrikkelijkste doorleden wordt in onbekende streken van ons wezen?

Geen vrome kan er wijs uit worden, dat is de reden waarom alle ‘kastijding’ als ze tegenwoordig is geen zaak van blijdschap wezen kan, evenmin als de aanvechting, ‘als ze

²⁹ Uitdrukking van A.H. de Hartog in de meditatie ‘De Eenige Naam’ n.a.v. Lk. 22: 31: “De Satan heeft ulieden zeer begeerd, om te ziften als de tarwe.” In: *Nieuwe banen – maandschrift ter verdediging en verdieping van de christelijke wereldbeschouwing*, 7e jg. 1914, 85.

³⁰ ‘Wenn wir durch unser eigenes Sorgen und Grämen [rouwen] zur Ruhe des Gewissens gelangen müßten – wozu wäre er dann gestorben? Darum wirst Du nur in ihm durch getroste Verzweiflung an Dir und Deinen Werken Frieden finden und dazu von ihm selber lernen, daß er, wie er Dich angenommen und Deine Sünden zu den seinen gemacht hat, so auch seine Gerechtigkeit zu der Deinen gemacht hat.’ Martin Luther: Brief an Georg Spenlein (8 april 1516). Vertaald te vinden in: J. P. Boendermaker (red.): *Luther, Brieven uit de beslissende jaren van zijn leven*. Middelburg: De Gideonbron 2010, 15.

³¹ Zie 2 Sam. 24: 1-4 en 1 Kron. 21: 1-4, die de volkstelling elk vanuit een eigen theologie duiden: ingegeven door de Heer of ingegeven door Satan.

tegenwoordig is'. En toch, anderzijds: zou er één mensenkind zijn dat niet bij tijden in deze gebieden dolen moet, zou er één modern stadsmens zijn die niet bij momenten zijn hart een slagveld weet waarop een bovenmenselijk licht en een bovenmenselijk donker elkaar bekampen, in een strijd waarbij alle morele strijd kinderspel is en alle religie lapwerk? Laat u niets wijsmaken door welmenende pedagogen en zachte medicijnmeesters – er is geen uitweg: “Indien de slang gebeten heeft, éér de bezwering geschied is, dan is er geen nuttigheid voor de allerwelsprekendste bezweerder”. (Prediker [10: 11]) Het ziften is begonnen vóór we het weten. Zeker te zijn in onszelf, alsof er niets gebeurde, is altijd en per se een houding die niet past bij de werkelijkheid waarin we staan, die niet past bij het karakter van deze wereldtijd waarin Jezus Christus heeft... geléden.

Heel deze wereldtijd wordt verslagen door de heerlijkheid van het Woord dat daar bovenuit zingt: máár, maar Ik heb voor u gebeden dat uw geloof niet ophoude. Verslagen, verdaan, tenietgedaan door het woord van Hem die in al onze benauwdheden mede benauwd is en die in alle dingen verzocht is geweest als één van ons, doch zonder zonde. Ons hart roept uit tot Hem die leeft en aan onze ziel het leven geeft.³² Komt, heft uw ogen op en aanschouwt de heerlijkheid van het evangelie, komt en aanschouwt de daden van de Heer, die verwoestingen op uw aarde aanricht, maar ook een afgesneden zaak doet op de aarde [Rom. 9: 28] en in uw leven. Looft de Heer want Hij is goed.³³

En dit is het zuivere van deze heerlijkheid dat ze ons vóór alle zifting, vóór alle strijd en aanvechting waarlijk bereikt opdat wij zouden weten dat wij van God gekend zijn, dat wij in zijn kennis zondaar zijn en in zijn kennis als geheiligden staan, eeuwig gedekt. “Zie”, zo luidt het telkens van tevoren en het nodigt ons tot nieuwe bevinding. Ja vóór alle aanvechting en tegen alle twijfel in en boven alle strijd uit, opdat wij nádien in één seconde het Woord indachtig zouden worden, de Liefde zouden verstaan die ons eeuwig vóór is geweest. De ontdekking van dit *apriori* streelt onze tranen los, dat het is of alle stugheid in ons breekt en voorgoed vergaat. Wél u als in de stroom van het innerlijk wenen alle eigenwaarde van het geloof wordt weggespoeld, wél u als “de wet des geestes des levens in Christus Jezus” [Rom. 8: 2] u vrijmaakt van de wet van uw dodelijke stemmingen, als de trouw van God aan u volbracht wordt, als uw *ervaring* niet meer grónd, maar gevólg van het geloof is. Dan leidt Hij u met uw tranen in het dagelijks leven terug, in dat eenvoudige, zeer bepaalde bestaan, de vrijstad waar alle godvruchtigen de hun mogelijke rust gevonden hebben, waar gij afhankelijk leeft, een mens onder de mensen, prijsgegeven aan wat de mensen toeval noemen en wat toch eigenlijk een van de heimelijkste en lieflijkste vormen is van het goddelijk medelijden, prijsgegeven aan wat wijzelf verzoeking moeten noemen – en wij kunnen niet meer vragen: ‘leid ons erlangs!’, maar alleen, nu en dan: ‘leid ons erdoorheen!’ Prijsgegeven ook aan de gevolgen van onze biddeloosheid, aan alle vormen van de verdorring – en wij vinden geen uitzicht dan door het Woord dat voor en na, in en door onze verworpenheid zingt en triomfeert: “maar *Ik* heb voor u gebeden...”

³² Naar Psalm 84, vers 1 (1773).

³³ Psalm 136, vers 1 (1773).

En wat dácht ge, zou die voorbede van Jezus Christus ook verhoord worden in uw leven, in ons leven, in onze tijd? Zie er dit moderne, vermoeide en hardvochtige leven op aan, zie er uzelf op aan in deze tijden van de geestelijke ontbering – wat kan ons baten dan dit heil dat het *in God alles anders is*. Waarom zouden wij het moeilijk hebben als het niet was omdat wij voor God de moeite waard zijn? Waarom zou dit alles móeten geschieden, waarom zou er die nood zijn van binnen en van buiten, die nood waaraan wij door vallen noch door opstaan zouden ontkomen als God niet, boven ons vallen en opstaan, zich gebonden had ons te zaligen?

De Messias, de Onmogelijke, maakt het onmogelijke geloof mogelijk. Zijn voorbede geldt, zij dekt onze gelovigheid toe, zij omringt ons ganse doen en laten met vrede. Ze wordt verhoord en vervuld, die goddelijke voorspraak, bovenal dáárin dat wij gering denken van onze gelovigheid, dáárin dat wij bekeerd worden en zeggen: *ik ellendig mens...* [Rom. 7: 24v.] – *ik dank God door Jezus Christus, mijn Heer, dáárin dat de genade van de tranen ons geworden is en zie: het zijn tranen van vreugd om de ondoorgrondelijke helderheid van het Woord van de Heer “waardoor wij vermaand worden een mishagen aan onszelf te hebben, en onze reinigmaking en zaligheid buiten onszelf te zoeken”*.³⁴ Teruggaand naar onze plaats hervinden wij de oude Trouw, het goede Leven onveranderd. Hier wordt dan het *geloof bij de gratie Gods* werkelijkheid, en zoals de majesteit van de vorst door de toevoeging ‘bij de gratie Gods’ wordt verkleind en tegelijk juist onschendbaar gemaakt, zo is het ook met het geloof: het is bij de gratie Gods, dáárom teken van onze creatuurlijkheid en zó teken van onze onschendbare majesteit, gelijkenis van ons léven dat met Christus verborgen is in God. [Kol. 3: 3]

Christus bouwt zijn *kerk* op dit geloof door de eeuwen heen. Het geloof van de kerk is juist dit dat haar gelóóf niet de grond is van haar leven, maar Christus. Indien wij aan dat geloof deelhebben en voor zover wij daaraan deelhebben zal de grondtoon van ons leven blijdschap zijn. Blijdschap is iets zeer zeldzaams in de wereld. Grimmige ernst, fanatieke geestdrift, kille zelfverzekerdheid, harde ijver, daarvan hebben wij genoeg. Geweldige zandburchten, duizelingwekkende klimpartijen, adembenemende vliegtochten, daarmee is de kroniek van het geestelijk leven rijkelijk gevuld. Maar blijdschap, nee! Die komt nauwelijks voor doch ze leeft in u en in mij, voor zover wij behoren tot dat arm en ellendig volk dat de Here heeft doen overblijven [Zef. 3: 12] en dat, áfziende van eigen armoede en ellendigheid, op de Naam van de Heer vertrouwt. Blijdschap is daar waar het demonisch dogma dat *Gods*vertrouwen tegelijk een zeker *zelf*vertrouwen insluit kwam te vallen. En een zoete twijfel rijst in ons op of het mogelijke niet werkelijk het ónmogelijke zou kunnen zijn en het bestaande het verkeerde dat reeds heerlijk geoordeeld is. Juist als Jezus de zogenaamd onmogelijke is en het geloof in Hem toch *niet* ophoudt, ontstaat deze stille weelde dat de waarheid voor onze ogen de werkelijkheid dóód schijnt, dat de wil van de Heer het begeren van de satan tenietdoet, zie (mag het dan heten): de gedaante van deze wereld gaat voorbij [1 Kor. 7: 31], zie: God maakt alle dingen nieuw. [Opb. 21: 5]

³⁴ “... opdat wij vermaand worden, een mishagen aan onszelf te hebben, ons voor God te verootmoedigen, en onze reinigmaking en zaligheid buiten onszelf te zoeken.” Uit het klassieke Doopformulier van het gereformeerde protestantisme, zie *Dienstboek in ontwerp* (1955), 45 en 79, vgl. *Dienstboek een proeve* (2004), 92 en 111.

Wat zullen wij nog alles doormaken? Wij weten het niet, wij willen het niet weten. Zeker zullen wij het zwaar hebben, onnodig-zwaar omdat wij op eigen kracht gelovigen willen zijn, heilzaam-zwaar omdat wij de eerstelingen van de Geest hebben en ook zelf, mét de wereld, “zuchten, bezwaard zijnde”. [Rom. 8: 23]

Het geloof intussen sterft niet: in u is een vreugde waaraan geen zon van de wereld raken kan, geen brandende zon zal haar verschrompelen, geen blij, gemoedelijk zonnetje haar verschralen. Er is een hoop in u die niet beschaamd wordt, nu niet en morgen niet en in de eeuwigheid niet. De stenen koortswereld van de steden, de onherbergzaamheid van moeder aarde, de ervaring van een leeg en koud heelal, ze kunnen het Woord niet verhinderen dat, verborgener nog en rijker-geladen dan de ether, om ons is.

En nu ten slotte: wie geldt dit alles?

Antwoord: een ieder die dit woord *hoort*, dit “Ik heb voor u gebeden”, een ieder die dát hoort waarnaar hij geen oren heeft, die – wonder der wonderen – in de Geest weet wat geen mens weten kan namelijk dat het geloof blijft en de hoop blijft en de liefde blijft. [1 Kor. 13: 13] En aan dit blijvende van God heeft hij deel. En hij mag het weten! Zulk een mens ziet immers zichzelf anders dan voorheen. Hij ziet zijn leven in het licht van de dood, zijn tekort in het licht van de hoop, *zijn gelovigheid in het licht van het geloof*. Hij ziet zijn dodigheid in het licht van Gods levende trouw gesteld. Hij ziet zijn drukke maar onbetrouwbare ijver gesteld in het licht van de stille Raad die hem bewaart. Zulk een mens ziet zijn waarde, zijn gerechtigheid, zijn heil altijd, weliswaar *indirect* maar daarom des te wezenlijker, onder de hoede van God, in de vrede die alle verstand te boven gaat. [Fil. 4: 7]

Geloof bestaat enkel bij de gratie Gods, als zódanig heeft het mede deel aan de onwankelbaarheid, zelf-genoegzaamheid en majesteit van God. De voorbede van Christus maakt hem die dáárin gelooft zeker – niet alleen zeker te midden van duizend dwalingen en zelfverheffingen waarin hij wellicht weer komt te vervallen, maar ook zeker in zijn eigen onzekerheid, ja zelfs zeker tégen zijn eigen onzekerheid in. Zou deze mens begeren zich te onderscheiden van ‘de wereld’? Zou deze mens nog pretenties hebben in hemel of op aarde? Zou deze gekende mens nog oordelen over de naaste die aan God twijfelt? Zou deze mens ‘zichzelf’ willen zijn en daaraan anderen offeren, zou hij niet ingewijd zijn in de nieuwe eenvoud die zegt en meent: het is zaliger te geven dan te ontvangen? [Hand. 20: 35] Zou deze niet een edelman zijn? En zou die traag kunnen zijn, zou die met troebele gedachten en boze begeerten kunnen rondgaan onder die hemel waarin, weet hij, de voorbede geschiedt? Zou deze rebelleren tegen zijn lot, als ware het een misverstand? Nee, hij is gebonden, op zijn plaats, in de deemoed gesteld. Hij is door zifting ‘ouder’ geworden. “Toen hij jonger was, gordde hij zichzelf en wandelde waar hij wilde, maar nu, nu hij oud geworden is, zal hij zijn handen uitstrekken en een ander zal hem gorden, en brengen waar hij niet wil komen.” [Joh. 21: 18]

Dit alles, dit goede echter is niet iets wat zich afspeelt in een ándere orde dan de orde van de genade, van de voorbede, van het geloof.

*'t Is 't grootst in God genade te bewijzen,
't Is 't grootst in ons ootmoedig die te prijzen,
Te zien, hoe hóóg, als wij genâ verkrijgen,*

*Genâ kan stijgen.*³⁵

Och waarom is de curve van de genade onder ons nog zo vreemd, zo apart en zo onder morele verdenking, terwijl ze toch niets is dan Gods goede, heilig-nuchtere en lieflijke Woord over ons, over allen, in deze zware, zware tijd? Is het te eenvoudig? Blijkt ook hier weer de juistheid wat Goethe heeft opgemerkt: “Het ergert de mensen dat de waarheid zo eenvoudig is”³⁶ Geldt ook hier weer de oude klacht: “... maar zij hebben vele vonden gezocht”³⁷ Want het is alles zo moeilijk om te zeggen, maar licht om te zien. Het is licht om te zien indien ons oog eenvoudig is. En ons oog wordt eenvoudig door de tranen die komen doordat wij worden aangezien zoals Petrus werd aangezien... “toen in zijn zielsellende / Gods aangezicht hem kende”.³⁸

Als de Zifting ons de wanhopige verwikkeling van het leven openbaart, openbaart ons de Voorbede de eenvoud die daartegenóver oplicht: niet een eenvoud van eigen, bangelijke makelij, niet de eenvoud van de vluchteling, niet de eenvoud van de zelfverzekerde – maar de eenvoud van God. De eenvoud van Hem aan wie het behaagd heeft door de dwaasheid van de prediking zalig te maken die geloven.

Geloven wij in ons geloof? Of geloven wij Jezus Christus op zijn woord? Dit laatste zou het geloof zijn bij de gratie Gods! De ware werking *van de Geest*! Een tijdgenoot heeft het hier bedoelde op zijn wijze uitgedrukt door te verwijzen naar hetgeen ons omringt als naar een beeld van de hoogste waarheid. “Ziet, vrienden, Holland is een prachtig land. Doch zaagt ge nooit, dat Holland zo prachtig werd door alles wat het *niet* behoort: door de zee, de wolken, de wind en het licht, door alles wat langs en over dit land heen vaart en voorbijgaat en aan anderer werelden behoort. Zaagt ge nooit, dat Holland dáár het prachtigst is, waar alleen één grote, naakte, stille vlakte is, een openheid die ándere schoonheden zichtbaar maakt. Ziet, zo moeten wij grote, arme, eenzame vlakten worden; vlakten, waarover Gods schoonheid zich voltrekt, waaroverheen alleen Gods genade zichtbaar wordt. Onze schoonheid is onze armoede; in haar wordt Gods glorie volkomen.”³⁹

Zullen wij niet bidden om de rechte eenvoud? De eenvoud van God is het eind van alle verwarring en strijd. Deze eenvoud gaat echter ook aan het ingewikkelde vooraf, maar helaas – meest ongeweten, gelijk bij Simon die het niet zag, noch de eenvoudige bedreiging noch de eenvoudige uitkomst. Niettemin is het in die eenvoud *mogelijk* dat wij niet achteraf maar van tevóren het Woord indachtig worden dat ons betuigt: zó zijt gij en zó ben Ik. In die eenvoud horen wij over al onze dagen het geluid dat de eeuwig-heilzame grenzen verheerlijkt: “Gij nu, o mijn schapen, schapen mijner weide! gij zijt ménsen, maar Ik ben uw God, spreekt de Here Here” (Ez. 34: 31).

Als het daar nu maar bij blijven mocht, als wij er nu maar genoeg mee nemen dat het dáárbij blijft... wat zullen wij dan, met al ons hunkeren, nuchter en sterk zijn en volharden

³⁵ Couplet 8 van Gezang 487 uit de Zangbundel van Joh. de Heer (1905).

³⁶ Uitspraak van J.W. von Goethe: “Die Menschen verdrießt's, daß das Wahre so einfach ist; sie sollten bedenken, daß sie noch Mühe genug haben, es praktisch zu ihrem Nutzen anzuwenden.” Aforisme 866 uit *Maximen und Reflexionen*. Neu geordnet, eingeleitet und erläutert von Günther Müller. Stuttgart: Kröner Verlag ³1949.

³⁷ Zie Pred. 7: 29 (vond = list, streek).

³⁸ Zie psalm 31, vers 5 (1773).

³⁹ Herkomst citaat onbekend.

tot het einde, in alles verdrukt (doch niet benauwd), neergeworpen (maar niet verdorven), een arm en ellendig volk dat leert van dag tot dag meer van zichzelf áf te zien. Dat het daarbij inderdaad blijft, daarin is de eer van God erkend en opgericht. In de gesloten cirkel van zijn bemoeienis, zijn zorg, zijn verzoening, zijn heiligmaking ligt al ons hebben en houden besloten.

Ere zij God! Ere zij de Vader en de Zoon en de Heilige Geest, gelijk het was in het begin, zo nu en altijd en in de eeuwen der eeuwen.⁴⁰

Amen.

⁴⁰ *Gloria Patri* = gezang 88 (1938).